

Azərbaycan Respublikası
Mədəniyyət Nazirliyi

F. Köçerli adına
Respublika Uşaq Kitabxanası

Çingiz Aytmatov – ulu türk sözünün zirvəsi

Çingiz Aytmatovun 90 illik yubileyi münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uşaq şöbələri, MKS-in şəhər, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmış metodik vəsait

Bakı-2018

Tərtibçilər:

**Ruhiyy  Məmmədli
Sevil  hm dova**

Redaktor:

Könül Ađazad 

**İxtisas redaktoru v 
buraxılıřa məsul:**

Ő hla Qəmbərova
 m kdar mədəniyyət iŐ isi

Çingiz Aytmatov – ulu t rk sözünün zirvəsi : Çingiz Aytmatovun 90 illik yubileyi münasibətilə mərkəzi kitabxanaların uŐaq Ő b l ri, MKS - nin Ő h r, qəsəbə, kənd kitabxana filialları üçün hazırlanmıŐ metodik vəsait / Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət Nazirliyi, F. K  erli ad. Respublika UŐaq Kitabxanası; t rt.ed. R.Məmmədli ixt.red. v  burax.məsul Ő. Qəmbərova; red.K. Ađazad . – Bakı: F. K  erli ad.Respublika UŐaq Kitabxanası, 2018. - 53 s.

 F. K  erli adına Respublika UŐaq Kitabxanası, 2018

Tərtibçidən

Çingiz Aytmatov qırğız xalqının dünya mədəniyyətinə bəxş etdiyi dahi yazıçıdır. O, həyat həqiqətlərini bütün çılpəqlığı və mürəkkəbliyi ilə dərinədən dərk edib realizm və romantizm elementlərini birləşdirməklə, qırğız və dünya ədəbiyyatını hissediləcək dərəcədə zənginləşdirən əsərlər yazmağa müvəffəq olub. Çingiz Aytmatovu müasiri olduğu yazıçılardan fərqləndirən əsas xüsusiyyətlərdən biri isə onun sadə insanların gözü ilə dünyəvi problemləri duymaq, onlara həqiqi qiymət vermək və müəyyən mənada insanları narahat edən suallara cavab axtarmaq bacarığıdır. Çingiz Aytmatov eyni zamanda Orta Asiya türk dövlətlərinin, xüsusilə də Qırğızistanın otuz ildən artıq azad dünyaya açılan pəncərəsi olub. O, milli-mənəvi özünüdərk hər bir xalqın, o cümlədən qırğız xalqının böyük amalı səviyyəsində təqdim edib. Sovet dövründə Çingiz Aytmatovun milli mövqeni, yeni insanı və bəşəri problemləri böyük ədəbiyyat miqyasında ifadə etməklə yanaşı, həm də əsərləri vasitəsilə nəşr etdirərək dünyada yaya bilməsi sosializm dövrünün möcüzələrindən biri idi. Çingiz Aytmatov sosializm cəmiyyətində yaşayaraq sovet gerçəkliyinin sədlərini aşma bilən böyük ədəbiyyat yaratmağın təkrarsız nümunəsini göstərib. O, bütün dünyada oxşar taleləri yaşayan və gələcək haqqında eyni düşüncədə olan xalqların hamısının yazıçısıdır. Onun əsərləri bu gün də bədii ədəbiyyatın ən qiymətli nümunələri kimi oxunur. “Çingiz Aytmatov – ulu türk sözünün zirvəsi” adlanan metodik vəsait “Giriş” və “Keçiriləcək tədbirlər” hissəsindən ibarətdir. Vəsaitin “Giriş” hissəsində bu böyük şəxsiyyətin fəaliyyətindən, həyat və yaradıcılığından söhbət açılır. Vəsaitin ikinci hissəsində yubileyə əlaqədar kitabxanalarda keçiriləcək tədbirlərdən bəhs olunur.

Giriş

Dünya şöhrətli yazıçı, görkəmli ictimai-siyasi xadim Çingiz Aytmatov zamanının böyük söz adamı, fikir sahibi, qüdrətli şəxsiyyət kimi tanınmışdır. Onun əsərləri dünyanın 150 dilində 650 dəfə çap olunmuşdur. O, elmin, pedaqoji və ictimai fikrin, ədəbiyyatın və mədəniyyətin, türk milli-mənəvi dəyərlərinin zirvəsinə yüksəlmiş filosof yazıçıdır.

Bəşəriyyətin inkişaf problemləri – qloballaşma, tərəqqi və tənəzzül məsələləri güclü təfəkkürə malik Çingiz Aytmatovun əsərlərindən qızıl xətt kimi keçir. Türk xalqları ədəbiyyatında professional nəsrin təşəkkülündə Çingiz Aytmatovun yaradıcılığı ayrıca bir mərhələ təşkil edir.

Çingiz Torekuloviç Aytmatov 1928-ci il dekabrın 12-də Qırğızıstanın Talas vadisinin şəkər qışlağında anadan olmuşdur. O, mərkəzi Asiyada iki dağ silsiləsində – Tyanşan və Pamir – Aley dağ sistemlərinə daxil olan, dəniz səviyyəsindən 500 metr hündürlükdə yerləşən, Qələbə piki, İssikkul, Sarı Çelek kimi qoruqlara malik olan füsunkar qırğız elində boya-başa çatmışdır. Türk xalqlarının minillik tarixini əks etdirən, yarım milyondan çox misrası olan “Manas” eposu da bu diyarda yaranmışdır. Özbəkistanda, Qazaxıstanda, Tacikistanda, eləcə də Çində, Əfqanıstanda, Pakistanda, həmçinin dünyanın başqa yerlərində yaşayan bütün qırğızlar bu müqəddəs yurdu özlərinin doğma vətəni sayırlar. Çingiz Aytmatovun adı gələndə onlar böyük qürur hissi keçirirlər. Çingiz Aytmatov anadan olanda onun atası vilayət partiya komitəsinin katibi vəzifəsində işləyirdi. O, Moskvada Qırmızı Professorlar İnstitutunun dinləyicisi olanda həbs edilmiş və elə 1938-ci ildə də güllələnmişdir. Ailəyə dəyən ilk zərbədən sonra bütün ağırlıq anasının və nənəsinin üzərinə düşmüşdür. Uşaqlıq illəri kiçik bir qışlaqda, ətrafdakı dağların ətəklərində keçən Çingizin yaddaşında doğma yurdun həssas,

qayğıkeş insanları silinməz izlər buraxmışdır. Yazıçı həyatının bu dövrünü sonralar xatırlayaraq yazır: “Yetişmiş zəmi görəndə o dəm, nədənsə, aralarında böyüdüyüm, ərsəyə çatdığım adamları xatırlayıram. Onların taxılı necə yığdığını öz gözlərinlə görəydin gərək. Onların o xoşbəxtliyini indi-indi dərk edirəm. Elə təkcə ona görə xoşbəxt idilər ki, heç olmasa, torpaq verimsiz deyildi. O adamlar özləri də bilmədən məni tərbiyə edirdilər”.

Uşaqlığı müharibə illərinə təsadüf edən, bu çətin günlərdə çəkdiyi əzab-əziyyətlərdən sarsılmayan, əksinə, həyat dərsləri alan istedadlı gənc özünün ilk qələm təcrübəsi olan “Qırğız çobanı” hekayəsini də elə bu zaman yazmışdır. Müharibənin dəhşətlərini görmüş Çingizin yeniyetməliyi müharibənin başladığı, gəncliyi isə qurtardığı ilə düşmüşdür. Lakin o, bu illərdə zəhmətdən kənarda qalmamış, 14 yaşından başlayaraq kənd sovetinin katibi, traktor briqadasının hesablayıcısı vəzifələrində işləmiş, 1942-1953-cü illərdə bu vəzifələri daşımaqla həm də cəmbul Zoobaytarlıq Texnikumunu, Qırğızıstan Kənd Təsərrüfatı İnstitutunu bitirmişdir. 1953-1956-cı illərdə ali təhsilli Çingiz Qırğızıstan Elmi-Tədqiqat Heyvandarlıq İnstitutunda baş zootexnik vəzifəsində çalışmışdır. Hələ tələbəlik illərindən hekayədə qələmini sınayan gələcək yazıçı 1956-1958-ci illərdə Moskvada M.Qorki adına Ali Ədəbiyyat İnstitutunu bitirdikdən sonra öz doğma vətəninə qayıtmış, 1959-1965-ci illərdə “Literaturnıy Kırqızıstan” jurnalının baş redaktoru və “Pravda” qəzetinin Qırğızıstan üzrə xüsusi müxbiri işləmişdir. Hələ 1952-ci ildə özünün “Qəzetçi Dzyüdo” hekayəsini çap etdirməklə ədəbi yaradıcılıq aləminə daxil olan Çingiz Torekuloviç sonralar yeni-yeni hekayə, povest və oçerklərin müəllifi kimi tanınmışdır. Onun “Ataş” (1953), “Biz irəli gedirik”, “Üz-üzə” (1957), “Rəqiblər” (1958) və başqa əsərlərini bu illərdə yazmışdır. Çingiz Aytmatovun ilk böyük yaradıcılıq uğuru onu

istedadlı sənətkar kimi tanıtılan otuz yaşında ikən qələmə aldığı “Cəmilə” povestidir. 1958-ci ildə çap olunan bu əsər insan qəlbindəki saf, ülvi hislərin qadir gücündən bəhs edən əsl məhəbbət haqqında dastandır. Əsərdə Daniyar obrazı diqqəti cəlb edir. Müharibədə ağır yaralanaraq şikəst olmuş, arxa cəbhəyə göndərilmiş bu gənc həssas qəlbli, zəhmətin qədrini bilən bir insandır. Dəmir yolu stansiyasında şikəst Daniyarın ağır taxıl kisələrini min bir əzabla daşması onu bir insan kimi oxucunun, həmçinin Cəmilənin gözündə ucaldır.

Əsəri oxuyanda Çingiz Aytmatovun məşhur bir kəlamı yada düşür: “İnsan dünyaya yalnız at kimi işləmək üçün deyil, həm də insan kimi yaşamaq üçün gəlmişdir”. Əsər çap olunandan bir il sonra görkəmli fransız yazıçısı Lui Araqon “Cəmilə” povestini tərcümə edib, Fransada çap etdirmişdir. Elə həmin ildə də “Cəmilə” povesti Azərbaycan dilinə tərcümə edilib, Bakıda nəşr edilmişdir. Sonradan gənc qırğız nasirinin “Qırmızı yaylıqlı qovağım mənim” (1961), “İlk müəllim” (1962), “Köşək gözü” (1963), “Ana tarla” (1963), “Əlvida, Gülsarı” (1967) əsərləri də işıq üzü görürdü. Bu əsərlərin bəzilərində, əsasən, müharibənin izləri aydın görünür, onun insan taleyinə təsiri duyulur.

Yazıçı öz yaradıcılığının qaynaqlarından bəhs edərkən deyir: “Mən həyatım boyu çox adamlarla rastlaşmışam, onlarla söhbət etmişəm. Ona görə də öz əsərlərimdə mən tanıdığım, xatırladığım belə adamlara istinad edirəm. Onlar mənim hafizəmdə həmişəlik yüksək mənəvi prinsiplər və əlahiddə xarakterə malik adamlar kimi qalmışdır. Böyük qırğız xalqı mənə yaradıcılıq sığınacağı kimi xidmət eləyir. Bir çox ideyalar, xarakterlər, surətlər həmin adamların həyatından alınmışdır”.

35 yaşlı yazıçı 1963-cü ildə “Dağlar və çöllər povestləri” əsərinə görə Lenin mükafatına layiq görülmüşdür. Çingiz Aytmatovun 1965-ci ildə qələmə aldığı “Əlvida, Gülsarı” romanı onun qırğız dilində yazılmış ən yaxşı əsərlərindəndir.

Əsərin qəhrəmanı qırğız kəndlisi Tanabay kollektivləşmədə fəal iştirak edir, hətta bu işdə doğma qardaşına da güzəştə getmir. Lakin tezliklə özü bu partiya karyeristlərinin qurbanı olur. Onu bütün ömrü boyu tərک etməyən Gülsarı da Çingiz Aytmatovun maraqlı obrazlarından sayılır. Əlbəttə, o vaxtlar tənqid bunu birmənəli qəbul etmirdi. Hətta onu ikibaşlı kentavr hesab edənlər də tapılırdı. Lakin o da aydın idi ki, bu əsərin motivləri və süjeti “Qaraqul” və “Qocacan” qırğız eposlarına gedib çıxır.

Çingiz Aytmatovun 1970-ci ildə çap etdirdiyi “Ağ gəmi”, “Erkən durnalar”, “Dəniz kənarıyla qaçan Alabaş” əsərləri 60-cı illər axtarışlarının yeni nümunələri idi. Bu əsərlər göstərdi ki, Çingiz Aytmatov təmiz, şəffaf qəlbin dərinliklərindən gələn hisləri ifadə edən məsələlərə toxunur. Onun əsərlərindəki türk ruhu hələ o illərdə çox aydın hiss olunurdu. Bu böyük sənətkarın adı Ernest Heminqvey, Markes, Folkner, Soljenitsın, Elis Munro və onlarca başqaları kimi dünyada əsərləri ən çox oxunan yazıçıların sırasında çəkilir.

1980-cı ildə yazılmış “Gün var əsrə bərabər” romanı böyük hay-küyə səbəb olmuşdur. Romanın mərkəzi surəti Yedigey İkinci dünya müharibəsində iştirak etmişdir. İndi dəmir yol fəhləsi işləyir. Əsərdə manqurtlaşma məsələsinə də toxunulmuşdur. Neyman-Ananın faciəsi, onun manqurt oğlu tərəfindən öldürülməsi dünya ədəbiyyatının ən təsirli səhnələrindən biridir. Türk mədəniyyətinin fenomeni səviyyəsinə yüksəlmiş qırğız nəsrini dünya nəsrinə miqyasına qaldırmış Çingiz Aytmatov “Gün var əsrə bərabər” kimi əsəri ilə bütün dünya oxucularının rəğbətini qazanmışdır. Onun yaratdığı ədəbi abidələr yalnız öz xalqına deyil, bütün bəşəriyyətə məxsusdur.

Çingiz Aytmatovun 90 illik yubileyi ilə əlaqədar olaraq, yazıçı ilə bağlı beynəlxalq sərgi və simpoziumlar təşkil olunması, mədəni tədbirlərin də təşkili nəzərdə tutulur. Çingiz

Aytmatov Azərbaycanın yaxın dostu idi. O, dəfələrlə ölkəmizdə olub. Yazıçı iki ölkə arasında, o cümlədən türkdilli ölkələr arasında mədəni, ədəbi əlaqələrin vacibliyini dilə gətirib. Yazıçının Azərbaycana son səfəri 2008-ci ilin fevralında olub. Bişkekd ki Türkdilli  lk l rin Siyasətinə Dəstək İctimai Fondu v  Dünya Azərbaycanlıları Konqresinin Bakı nümayəndəliyinin t ş bb s  ilə reallaşan s f r  r v sində bir sıra mərasimlərə qatılıb, görüşlərdə iştirak edib. Həmçinin o, Bakıda azərbaycanlıların v  digər türk xalqlarının  m kdaşlıq Mərkəzinin açılışında iştirak edib. Azərbaycan Yazıçılar Birliyi v  Azərbaycandakı Atatürk Mərkəzi Çingiz Aytmatovun  d biyyat üzrə Nobel mükafatına namizədliyini irəli sürüb. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham  liyev 2008-ci il fevralın 25-də Çingiz Aytmatovu Azərbaycanın yüksək ordeni olan “Dostluq” ordeni ilə təltif edib. Prezident həmçinin qeyd edib ki, Çingiz Aytmatov Azərbaycanda bu orden  layiq görülən ilk şəxsdir. Tanınmış qırğız yazıçısı 10 iyun 2008-ci il tarixində müalicə keçdiyi Almaniyanın Nürnberq şəhərində yerləşən klinikada vəfat edib. Ölüm səbəbi böyrəklərin kəskin iltihabı v  nəticədə böyrəklərin fəaliyyətinin itirilməsi ilə əlaqələndirilir. Bu barədə məlumatı Almaniyanın DPA agentliyi yaymışdır.

Göründüyü kimi, böyük yazıçının xoşbəxtliyidir ki, onun əsərləri  z xalqının saflığını, paklığını qoruyan, tariximizi,  z xalqının milli dəyərlərini, mentalitetini  z nd  əks etdirən sürətlər qalereyasıdır. Pafosdan, ritorikadan uzaq olan bu əsərlər həyatın, ger ekliyin, həqiqətən  z  kimi təsir bağışlayır. Görkəmli  dibin yaradıcılığında Qırğızistanın təbiəti, qırğız xalqının d n ni v  bugünkü həyatı olduđu kimi əks olunmuşdur.

Yubiley tədbirlərinin keçirilməsi

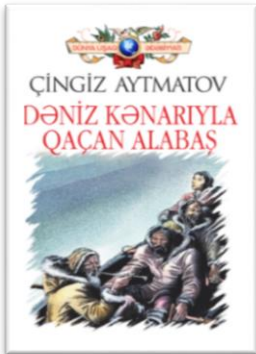
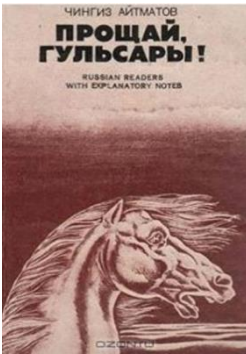
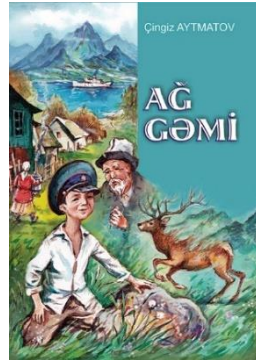
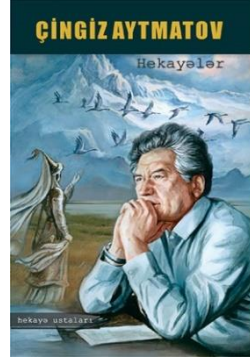
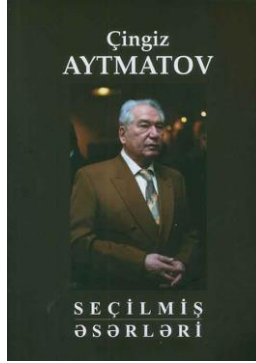
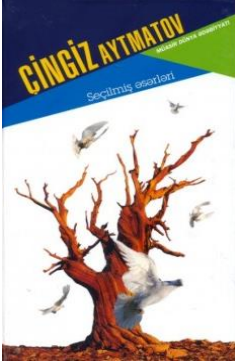
Çingiz Aytmatov müasir dünyanın ən qüdrətli söz ustalarındandır. Onun hər yeni əsəri dünya ədəbiyyatında hadisə kimi səslənir. Yazıçı ən adi həyat hadisələrini belə qlobal səviyyəyə qaldırmağı, ona ən yüksək fikir zirvəsindən baxmağı bacaran sənətkardır. O təsvir etdiyi böyük hadisələrin özünü deyil, fəlsəfəsini, mahiyyətini görür və göstərir. Onun əsərlərində bəzən ən adi məsələ günəş damlada əks olunan kimi, ümumdünya məsələsi kimi götürülür. Buna görə də Çingiz Aytmatovun əsərləri yalnız öz ölkəsində deyil, bütün dünyada maraqla qarşılır. Məlum olduğu kimi, 2008-ci ildə Qırğızıstan Respublikasında "Çingiz Aytmatov ili" elan olunmuşdu. Qırğızıstan və Azərbaycan xalqlarının dostluğu əlaməti kimi həmin il fevral ayının 24-dən martın 1-nə kimi Bakıda "Çingiz Aytmatov ili"nə həsr edilmiş rəsmi tədbirlər keçirilmişdi. Həmin tarixlərdə Türkdilli Dövlətlərin Siyasətinə Dəstək Fondu tərəfindən Çingiz Aytmatovun Bakıya səfəri təşkil olunmuşdu. Səfər çərçivəsində Prezident İlham Əliyev Çingiz Aytmatovu Fondun rəhbəri Nüsrət Məmmədovla birlikdə qəbul edərək yazıcının yaradıcılığını yüksək qiymətləndirmişdi. Şübhəsiz ki, bu yaddaqalan görüşün bizim üçün ən unudulmaz nəticəsi Çingiz Aytmatovun Prezident İlham Əliyev tərəfindən bir nömrəli "Dostluq" Ordeni ilə təltif edilməsi oldu.

Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti Təşkilatı (TÜRKSÖY) Qazaxıstanın Türkistan şəhərində keçirilən 35-ci iclasının yekununda 2018-ci ili Çingiz Aytmatov ili elan edib. Bu barədə Qazaxıstanın Mədəniyyət, İnformasiya və Turizm Nazirliyinin mətbuat xidməti məlumat yayıb. Qeyd edək ki, 2018-ci ildə yazıcının anadan olmasının 90 illiyi qeyd olunacaq. Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti Təşkilatı Azərbaycan, Qazaxıstan, Qırğızıstan, Türkmənistan və Türkiyəni birləşdirir.

TÜRKSOY türk xalqlarının ümumi maddi və mədəni abidələrinin qorunması, inkişafı və gələcək nəslə ötürülməsi üçün türk xalqları arasında əməkdaşlığın inkişaf etdirilməsini qarşıya əsas məqsəd qoyub. Bu münasibətlə zəmanəmizin böyük yazıçısı Çingiz Aytmatovun anadan olmasının 90 illik yubileyinin mədəni-maarif, təhsil müəssisələrində, kitabxanalarda, məktəblərdə, gimnaziyalarda kütləvi yubiley tədbirləri şəklində keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Ulu türk oğlunun yubileyi şərəfinə RUK-da da təmtəraqlı yubiley tədbirləri keçiriləcəkdir. Tədbirdə yazıçının irsini təbliğ edən uşaq və gənclər üçün yazılmış əsərlərinin sərgisi tərtib olunmalı, oxucu konfransı, sual-cavab gecələri, viktorina, icmal, ədəbi-bədii gecə və s. bu kimi tədbirlər keçirilə bilər. Bundan əlavə sərgidə yazıçının portreti, görkəmli şəxsiyyətlərin onun haqqında söylədikləri sitatlar da yer alır. Sərgini müxtəlif başlıqlarla adlandırma bilərik: “Böyük mədəniyyətin övladı – Çingiz Aytmatov”, “Çingiz Aytmatov – 90 il”, “Qırğız ədəbiyyatının sevimli siması”, “Gün var əsrə bərabər, qələm var ələmə bənzər”, “Ədəbi nəfəs, əbədi zər”, “Sənət xanı – Çingiz Aytmatov”, “Sənət kimi ölməz sənətkar”, “Ulu türk sözünün Çingiz Aytmatov zirvəsi”, “Müasir dünya ədəbiyyatının korifeyi Çingiz Aytmatov”, “Böyük ədəbiyyat heykəli”, “Tarixdə iz buraxanlar: Çingiz Aytmatov” və s. Sərginin nümunəsini təqdim edirik:

1. Başlıq – “Böyük mədəniyyətin övladı”;
2. Portreti və Bakıda olduğu zaman çəkilmiş şəkillər;
3. Görkəmli elm və incəsənət xadimləri Ç.Aytmatov haqqında;
4. Yarım başlıq – Əsərləri: “Cəmilə”, “Qırmızı yaylıqlı qovağım mənim”, “Cəllad kötüyü”, “Gün var əsrə bərabər”, “Qətl günü”, Dəniz kənarıyla qaçan alabaş” və s.

Kitab sərgisi

Görkəmli şəxsiyyətlər Çingiz Aytmatov haqqında

Dünya ədəbiyyatı xəzinəsinə gözəl əsərlər bəxş etmiş böyük yazıçı və ictimai xadim Çingiz Aytmatov həm Qırğızistanın, həm də bütün türk dünyasının fəxridir.

Heydər Əliyev,
ümummilli lider

Çingiz Aytmatov həmişə, bütün dövrlərdə Azərbaycanın dostu olmuşdur. Bu sovet dövründə də belə olub, ...müstəqillik dövründə də... Çətin anlarda yazıçı həmişə ədalətin, sülhün, əməkdaşlığın tərəfdarı kimi öz qətiyyətli sözünü demişdir.

İlham Əliyev,
Azərbaycan Respublikasının Prezidenti

Çingiz Aytmatovun zəngin və bəşəri yaradıcılığı türkdilli xalqların orta q mədəni dəyərləri və qədim söz yaradıcılığı xəzinəsi üzərində ucalan sənət zirvəsi, dünya ədəbiyyatına ulu türk sözünün qiymətli töhfəsidir.

Nizami Cəfərov,
akademik

Çingiz Aytmatov ədəbiyyat aləminə qədəm qoyduğu gündən onun yaradıcılığı Azərbaycanda diqqətlə, ardıcıl izlənilir. Ustad sənətkarın dünya şöhrəti həmişə xalqımıza da öyünc gətirib.

Anar,
Xalq yazıçısı

Çingiz Aytmatov hər şeydən öncə, mənim qan qardaşımdır. O, qırğız torpağının əli qələm tutan Batır Manası olmaqla yanaşı, həm də bütün türk dünyasının üzünü ağ edən XX əsrin klassikidir... Aytmatov qələminin sehri, ecazı dünya ədəbiyyatına misilsiz incilər bəxş edib... Çingiz Aytmatov

mənim üçün yaş həddinə sığmayan, əsərlər ilə çoxdan əbədiyyətə qovuşan sənət cəngavəridir.

Bəxtiyar Vahabzadə,
Xalq şairi

Əski şamanlar günəşin bir qaya uçurumuna ilişmiş işıq tellərindən insanın taleyini necə oxuyurdusa, Çingiz Aytmatov da bir qədim türkü ilə qəhrəmanların “ruh mətnini” elə danışıdır və yazırdı.

Rüstəm Kamal,
professor

Çingiz bəy təkcə qırğız ədəbiyyatını zirvələrə qaldırmamış, həm də türkdilli ədəbiyyatı şərəfləndirmiş, dünya ədəbiyyatının bəşəri ideyaların yüksək bədii təcəssümü ilə zənginləşdirmişdir. Belə bir uca söz sənəti çoxdan Nobel mükafatına layiq görülməli idi.

Hüseynbala Mirələmov,
yazıçı-dramaturq

Dünya şöhrəti qazanmış görkəmli yazıçı Çingiz Aytmatov XX əsr bədii düşüncəsinin və ümumiyyətlə, böyük ədəbiyyatın ən qüdrətli ustadlarından biri kimi qəbul olunur. Çingiz Aytmatov dünya ədəbiyyatında yeni nəsrin əbədiyaşar yaradıcıları sırasına daxil olmuşdur. Çingiz Aytmatov Nobel mükafatı səviyyəsində yazıb-yaradan və Sovetlər İttifaqında qalib yaşamağı bacarmış qüdrətli dünya yazıçısı idi.

İsa Həbibbəyli,
akademik

Yazıçı, mütəfəkkir və insanpərvər kimi Çingiz Aytmatovun da yaradıcılıq və ictimai fəaliyyəti böyük yer məkanını,

ümumbəşəri taleləri və maraqları, Yer üzərində insan həyatının fəlsəfi problemlərini əhatə edir. Eyni zamanda, onun povest və romanları bizim sadə adamların həyatı, onların könül sevgisi, məişətdəki çətin və dramatik hadisələr, müasir mürəkkəb dünyada həyat yollarının axtarışları barədə olan hekayələrdir.

İlgiz Aytmatov,
akademik

Çingiz Aytmatov Simurq quşu kimi həm bütün insanlarda özünü, həm də özündə bütövlükdə insanlığı duymağa çalışır. Beləliklə, zəngin və dərin yazıçı dünyası milli düşüncə ilə bəşəri qavrayışı özündə cəmləşdirir. Bu məqamda Çingiz Aytmatov özü də geniş mənada əsərlərindəki milli və bəşəri düşüncələrin rəmzinə çevrilir.

Ramazan Qorxmaz,
professor

Çingiz Aytmatov əsl: həyat həmrəhi, düşüncələrin dolandırıcısı və bizim nəslin hislərinin ifadəçisidir. Çingiz Aytmatovun yaradıcılığı Qırğızıstanın dünya mədəniyyətinə bir töhfədir; Onun gənclik illərində yazdığı kiçik, sadəcil povestlərində bədii sonsuzluq və fəlsəfi dərinlik vardır və onlar insan həyatının, mədəniyyətin, düşüncəsinin müasir problemləri kimi əbədi problemlərini də düşünməyə rəvac verir.

Georgiy Qaçev,
tədqiqatçı

“Cəmilə” Çingiz Aytmatovun ilk əsəri deyildir... Məncə “Cəmilə” ilə özünəməxsus parlaq istedadını nümayiş etdirən bu əsərində Aytmatovun təsvir etmək gücünün yüksək bir nöqtəyə çatdığı qəti şəkildə görünür... Doğrusu, Çingiz Aytmatovun qırğız ədəbiyyatına bir yenilik kimi daxil olan ən mühüm

özünəməxsusluğu insanın duyğularını və münasibətlərini yad bir şəxs kimi deyil, onları tam mənası ilə anlayan bir gözlə, son dərəcə təbii bir şəkildə canlandırmasıdır.

Muxtar Auevov

Qazax ədəbiyyatının klassiki

XX əsrin əllinci illərində, otuz yaşlı Çingiz Aytmatovun yaratdığı Cəmilə obrazı təkcə sovet ədəbiyyatında deyil, bütövlükdə dünya ədəbiyyatında yeni hadisə səviyyəsində qarşılanmışdır. "Cəmilə" povesti" dünyanın ən gözəl eşq hekayəsidir.

Lui Araqon,

fransız yazıçısı

Dünya dəyişir və hələ çox dəyişəcək. Surəti qat-qat çoxalması təyyarəyə, raketə bərabər qatarlar yaranacaq. Ancaq Çingiz Aytmatovun "Gün var əsrə bərabər" indəki fəlsəfə yüklü o qatarın bədii fiti zaman-zaman dünyanın ayıq və oyaq oxucularının qulaqlarında səslənəcək, səslənəcək, səslənəcək...

Tahir Abbash,

jurnalist

Beynəlxalq Türk Mədəniyyəti Təşkilatı (TÜRKSÖY) Qazaxıstanın Türkiyə şəhərində keçirilən 35-ci iclasının yekununda 2018-ci ili Çingiz Aytmatov ili elan edib. Kitabxanalar da bu sahədə üzərinə düşən vəzifələri layiqincə yerinə yetirməlidir. Kitabxanalarda yazıçının yaradıcılığını oxuculara daha yaxından tanıtmaq məqsədilə "**Çingiz Aytmatovun əsərlərinin ekran təəcəssümü**" başlığı altında yubiley həftəsi təşkil etmək olar. Bunun üçün həftə boyu Çingiz Aytmatovdan bəhs edən sərgilər təşkil edilir, oxucular arasında bu mövzuda viktorinalar təşkil olunur, yazıçının romanları

əsasında çəkilməmiş filmlər nümayiş etdirilir. Həftə boyu bu mövzuda oxuculara ətraflı məlumat vermək üçün kitabxanaya teatrşünaslar, rejissorlar dəvət oluna bilər. Filmin nümayişindən əvvəl kitabxanaçı bu haqda oxuculara konkret məlumat verir. Sonra isə yazıçının romanları əsasında ekranlaşdırılmış filmlər kitabxananın oxu zalında nümayiş olunur. “Dəniz kənarıyla qaçan alabaş”, “Manqurt”, “Əlvida Gülsarı”, “Birinci müəllim”, “Cəmilə”, “Qırmızı alma” və s.

Kitabxanaçı: Rejissorlar dahi, dünyaşöhrətli qırğız yazıçısı, bir çox hekayə, povest və romanların müəllifi olan Çingiz Aytmatovun yazdığı əsərlərdən bəzilərini kinossenariyə çevirmişlər. Beləcə yazıçı dünyada kinodramaturq kimi də şöhrət qazanmışdır. 1961-ci ildən başlayaraq rejissorlar Aytmatovun ssenariləri əsasında maraqlı, yaddaqalan bədii ekran əsərləri yaradıblar. Görkəmli ədibin ssenarisi əsasında çəkilən ilk kinolent “Aşırım” filmidir. Daha sonra onun “Birinci müəllim” (1965), “Cəmilə” (1969), “Yorğa atın qaçışı” (1970), “Mən – Tyan-Şanam” (1973), “Məhəbbətin əks-sədasi” televiziya filminin (1974), “Qırmızı alma” (1975), “İlk durnalar” (1980) ssenariləri özünün ekran təcəssümünü tapıb. Adıçəkilən bədii filmlərdən əlavə, Aytmatovun digər əsərləri əsasında bir neçə televiziya filmi də – “Qızmargünəş” (1963), “Balaca əsgər” (1972), “Sipayçı” (1976), “Oğlumla görüş” (1977) kinosevərlərin ixtiyarına verilib. Ç.Aytmatovun əsas yaradıcılıq xüsusiyyəti qırğız xalqının folklor ənənələrini rus və dünya xalqlarının ənənələri ilə birləşdirmək olub. Qırğızistan kinomatoqrafçılarının Aytmatovun əsərlərinə müraciət etmələri milli kinonun inkişafına və mövzu dairəsinin genişlənməsinə böyük imkanlar yaratdı. Ç.Aytmatov yazırdı: “Kino və ədəbiyyat obrazlı desək, bir qoşquyla kotana birləşərək sənət zirvəsini şumlayır”. XX əsrin ortalarında Qırğızıstanda bir qrup gənc istedadlı rejissorlar yetişdi. Aytmatovun hekayə və povestlərini kinolentdə təcəssüm etdirən rejissorlar dərin düşüncəli, yaradıcılıq qabiliyyətinə malik əsl sənətkarlardır.

Onların biri “Qırmızı alma” filmini ekranlaşdıran Tolomuş Ogeyev və “Ağ gəmi” povesti əsasında eyniadlı filmi çəkmiş Bolot Şamsiyevdir.

“Qırmızı alma” filminin qəhrəmanı rəssamdır. Film onun xatirələri əsasında çəkilib. Uzun ömür yaşamış, çoxlu rəsm əsərləri yaratmış rəssam hələ də özündən və gördüyü işlərdən narazıdır. O, neçə illərdir taleyini, şəxsi xoşbəxtliyini axtarır. Yaradıcı insan kimi sənətdə “ən başlıca” sözünü demək, ustad rəssam olmaq arzusu ilə yaşayır. Onun yaradıcılığı şəxsi taleyi ilə sıx bağlıdır. Rejissor baş rolun ifaçısı ilə bərabər, özünəməxsus şəkildə əzəli suallara cavab axtarır: məhəbbət, xoşbəxtlik və yaradıcılıq nədir? Tənqidçilərin fikrincə, rejissor T.Ogeyev “Qırmızı alma”nın çəkiliş qrupu ilə birlikdə bu ekran əsərində qırğız xalqının milli mədəniyyətinin xüsusiyyətlərini, xarakterini və eyni zamanda insanlar arasındakı yeni münasibətlərin yaranmasını dəqiq, maraqlı tərzdə göstərə biliblər.

Ç. Aytmatov yazırdı: “İncəsənət insanları nikbinliyə, xoşbəxtliyə, həyatverici qüvvəyə çağırmağa borcludur. Lakin o da bir həqiqətdir ki, incəsənət insanı dərin düşüncələrə qərq etməli, onda güclü mərhəmət hissi oyatmalı, şər qüvvələrə etiraz etməyi, haqqın tapdalandığı zaman kədərlənməyi, sarsılmağı və ədalətin bərqərar olması üçün hər an mübarizəyə atılmağa hazır olmağı başa salır və yolunu göstərir”.

“Ağ gəmi” povesti müəllifin xalq dastanının stilizasiya olunmuş məhsuludur. Aytmatov üçün folklor – xalq təcrübəsini göstərmək və gələcək nəsillərə vəsiyyət etməkdir. “Ağ gəmi” povestini ekranlaşdıran rejissor B.Şamsiyev özünəməxsus formada xeyir və şər, məhəbbət və zorakılıq mövzusunda toxunaraq, bəzi insanların riyakarlığını və əxlaq qaydalarını itirilməsini “Ağ gəmi” filminin hər bir epizodunda ustalıqla təcəssüm etdirir. Müləyim xasiyyətli, lakin zəif insan olan Momun əlləri ilə öz arzusunu maral balasının obrazında öldürür.

“Ağ gəmi” povestində müəllif Buynuzlu ana – maral haqqında əsatirdən istifadə edib. “Meşənin qurtardığı yerdə tamam başqa həyat görüntüyə gəlir. Birinci sinfə getməyə hazırlaşan balaca oğlan arzuladığından da artıq yaraşlıq məktəbə qədəm qoyur. Zəlzələdən sonra ölkənin hər yerindən bu rayona inşaatçı gənclər briqadası gəlib. Onlar təzə məktəb binası tikiblər. Yeni həyat durmadan insanın məskunlaşdığı ən ucqar ərazilərə daxil olur. Povestin müəllifi və filmin rejissoru demək istəyir ki, baş vermiş faciə insanlarda həyat eşqini söndürməmiş, əksinə, ideal uğrunda mübarizə aparmağın vacibliyini onlara anlatmışdır. Axı qələbə asanlıqla əldə edilmir. O, yalnız mübarizədə, həyatı dərk etmə, ətraf mühiti qorumaq və yeniləşdirmək prosesində qazanılır. Humanist ideallar, insanların təbiət və cəmiyyətə sevgisi dünyaşöhrətli yazıçı Çingiz Aytmatovun qələmə aldığı digər əsərləri əsasında çəkilən filmlərin də əsas qayəsini təşkil edir.

Sərgi ətrafında söhbət – Kitabxanada sevilən tədbirlərdən biri də oxucularla sərgi ətrafında keçirilən söhbətdir. Bunun üçün söhbəti keçirəcək kitabxanaçı yazıçının həyat və yaradıcılığı ilə yaxından tanış olur və bu məlumatı sadə dildə oxuculara danışır.

Kitabxanaçı: Çingiz Aytmatovun yaradıcılığı dərin milli xüsusiyyətlərə malik olduğu kimi həm də ümumbəşəri mahiyyət və məzmun ifadə edir. Onun dünya ədəbiyyatında böyük hadisə sayılan əsərləri realizmin tükənməz bədii və idraki gücünü nümayiş etdirir. Ç.Aytmatov üçün ədəbiyyatda bir “böyük mövzu” – insan mövzusu var.

Əziz oxucular, “Ağ gəmi” hekayəsi Ana maral haqqında babanın nəvəyə danışdığı nağılın üzərində qurulmuşdur. Türklərin mənəvi yaradıcılığına əsas olan psixoloji xüsusiyyətlər özünü burada daha qabarıq göstərmişdir. İssıkulun sahilində yaşayan qoca baba və nəvənin taleyi onun keçmişinə sintez olunmuş şəkildə təsvir olunmuşdur. Ömrü boyu zəhmətlə

yaşayan Mömin baba arvadı öldükdən sonra dözülməz həyat şəraiti keçirir. Qızının bədbəxtliyi, nəvəsinin valideynlər tərəfindən atılması ona bu dünyada bir ağır dərd kimi miras qalmışdır. Onun əhatə olunduğu adamlar tərəfindən mənəvi təhqirlərə sinə gərməsi, öz mənliliyinin alçaldılmasına dözməsi qızı və nəvəsinin xatirinədir. Bu qırğız baba onlar üçün nə etmək istəmir. Hətta balaca nəvəsinə üzmək üçün çayın kənarında “hovuz” da düzəldir, ona məktəb çantası alır. Hər gün atla məktəbə aparıb gətirir, sevimli nəvəsinə nağıllar danışır, uzaqlara baxmaq üçün öz durbinini ona verir. Atasının gəmidə işlədiyini də uydurur, nəvə isə bu andan durbinlə hər gün uzaqlarda üzən ağ gəmini müşayiət edir, onu görməyəndə darıxır, balıq olub üzə-üzə atası işləyən bu gəmiyə çatmaq istəyir. Onun qəlbi babasının danışdığı Ana maralı görmək arzusu ilə çırpınır.

Maralların bu sahillərə gəldiyini eşidən kimi onu görmək üçün əldən-ayaqdan gedir. Bir dəfə hətta öz balası ilə dolaşan, insanlardan qaçmayan Ana maralla qarşılaşır da. Ana maralı babasının dediyinə görə, qırğızların xilaskarı bilir, o, buna Yenisey sahilində düşmən tərəfindən kütləvi qırğına məruz qalan iki qırğız balasını xilas edib, onu yaşadan miflik bir obraz kimi baxır.

Belə bir romantik xəyallarla yaşayan uşaq Ana maralın etindən kabab çəkənləri görəndə dəhşətə gəlir, sarsılır. Oğlanın görəni gözü olmayan Orazqul kimilər hələ də öz bildiklərini edirlər. Bu azmış kimi, Ana maralı özləri yox, məcburiyyət qarşısında qalmış babasının gülləsi ilə öldürmüşlər. Bunları görəni balaca oğlan bu insanlar arasında özünə yer tapa bilmir, çaya girib, balıq olmaq, uzaqlara üzmək, bunlardan aralı düşmək istəyir və buna da “nail” olur. O, özünü suya atır.

Kitabxanaçı hekayənin məzmununu danışib bitirdikdən sonra oxucularla hekayəni müzakirə edir.

Hörmətli oxucular, yeri gəlmişkən, balaca oğlanın nakam taleyi böyük yazıçımız Mir Cəlalin “Bir gəncin manifesti” əsərinin yadda qalan qəhrəmanı Baharın taleyinə çox bənzəyir. Oxucu bu iki surət arasında bir oxşarlıq, yaxınlıq hiss edir, hər ikisinin taleyinə acıyır. Təsadüfi deyildir ki, əsər tezliklə böyük şöhrət qazandı, balaca oğlanın taleyi yaşadılarını daha çox düşündürməyə sövq etdi. Oxucuya elə gəlir ki, balaca oğlan yenə durbinlə ağ gəmini izləyəcək, uzaqdan-uzağa onu salamlayacaq.

Çingiz Aytmatovun **“Gün var əsrə bərabər”** romanı 1980-ci ildə o dövrlərin ən radikal jurnalı sayılan “Noviy mir” jurnalında işıq üzü görüb. Dərc olunan gündən öz qeyri-adiliyi ilə bütün Sovet respublikalarına ildırım sürəti ilə yayıldı və cəmiyyətdə böyük diskussiyalara səbəb oldu. Yazıçı əsərinə dəmir yolu ilə qaçan bir tülkünün təsviri ilə başlayır... Sonradan məlum olur ki, bu təsadüfi deyilmiş... Yeri düşmüşkən, əsərin qüdrəti də elə ondadır ki, əsərdə söhbəti gedən bütün işlərin öz mahiyyəti, anlamı var, hər bir xırda detallar belə sonradan mənə kəsb edir... Əsəri ölməz edən daha bir detal da ondan ibarətdir ki, məhz bu mükəmməl əsər dünyaya manqurt sözünü gətirdi, o günlərdən bəri bu söz ən populyar söz kimi insanların beyninə həkk oldu...

Gün Var Əsrə Bərabər: “Bu yerlərdə qatarlar şərqdən qərbə, qərbdən şərqə gələr gedər... gedər gələrdi” frazasına bu əsərdə tez-tez rast gəlirik. Əsərdə insanların daimi yaşayış yeri Sarı-Özək düzüdür. Bura bizlərə Qırğızıstanda yerləşən minlərlə yaşayış yerlərindən biri kimi görünə bilər. Amma bilməlisiniz ki, orada yaşayan insanların sevinc və kədərləri, bizim yaşadığımız yerlərin sevinc və kədərlərinə çox oxşardır. Əsərdə Əsrə Bərabər Olan gün, qəhrəman Yedigeyin dəvə belində dostu Kazangapın vəsiyyətini gerçəkləşdirmək üzrə tabutunu Ana Beyit qəbiristanlığına aparmaq üçün yola çıxdığı gündür. Səhərdən axşama qədər davam edən qarlı və soyuq yol

boyunca bir dəmiryolu işçisi olan Yedigeyin gənclik illərindən bu günlərə qədər keçən zamandan və xatirələrindən yola çıxaraq xalqların və müxtəlif toplumların problemlərinə toxunduğunun şahidi oluruq. “...Sizin yaxşı və ya pis biri olmağınız yaşayış yerinizin vecinə deyil. Amma insanın müxtəlif asılılıqları, arzuları olurdu. Başqa yerlərdə, başqa insanların arasında daha yaxşı bir həyat yaşayacağını, bu yerə onu kor taleyin sürüklədiyini düşünərdi...”

Əminəm ki, hamımız bu romanda da bəhs edildiyi kimi başqa yerlərə getmənin arzusunu dərin hiss etdiyimiz anlar yaşadıq. Hər zaman daha yaxşısının, daha gözəlinin var olduğu yerlərin xəyalını qurduq.

Yazıçı romanda ikinci dünya müharibəsində Yuqoslaviya Partizanlar tərəfindən tutularaq xilas ediləndən sonra onlarla birlikdə faşizmə qarşı döyüşən müəllim Əbutalibin başına gələnləri oxucuya ərz edir. Amma əslində yazılanlar hər hansı bir ölkənin faşizm yönümlü siyasətinin genişləndiyi dövrdə hər hansı birimizin başına gələ biləcək hadisələrdən fərqli deyildir. Çünki Əbutalibin tək məqsədi uşaqlarını gözəl şəraitdə böyütməkdir. Onlara yazılı bir tarix vermək və mədəniyyətli bir şəkildə yetişdirərək haradan gəldiklərini bilərək böyümələrini təmin etməkdir. Bu kitab Yer kürəsindəki bütün insanların islahatlar qarşısında yaşadıklarını başa salaraq bizi öz təsiri altına alır. Kitabı oxuyarkən bir çox yerdə rast gəldiyimiz Kosmik stansiyalar ilə bir başqa planet arasındakı əlaqə şəbəkəsinin elmi-fantastik özəllik daşdığını düşünə bilərik. “Yaxşı yazar, tipik insan obrazını ortaya çıxarma ustalığına müvəffəq olan yazardır..” deyən Çingiz Aytmatovun niyyəti başqadır. Yazıçı romandakı bu ifadələri ilə, burunlarının dibində Kosmik stansiyalar qurulan, roketlər atılan, Kosmosun dərinliklərinə astronavtlar göndərilən inkişaf etmiş bir dövrdə bütün bunların insanlara heç nə ilə kömək etmədiyinə diqqət çəkməkdir. Müəllif burada islahatların və inkişafın topluma heç bir müsbət köməyi olmamasını, əksinə insanların toplumdan

qopardılaraq uzaqlaşdırıldıqlarını öne çəkir. Aytmatov fikirlərini ifadə edən bütün bu cümlələri ilə kainatın əxlaq normaları çərçivəsində hüzur içində yaşayan insanların və bir dünyanın həsrətini dilə gətirir. “..Əlindən varını, mülkünü alsalar bu sənin ölüm səbəbin ola bilməz. Amma sənin qürurunu qırar, ruhunu öldürərlərsə, bax buna heç bir çarə tapa bilməzsən..”

“Dəniz kənarıyla qaçan Alabaş” romanında oxucular həyatın çətinliklərinə sinə gərən, ürəklərində işıq daşıyan, xeyirxahlığa çalışan insanların maraqlı taleyi ilə tanış olurlar. Romanda Çingiz Aytmatov sujetdəki macərə elementini kənara atmış, adamların mənəvi dünyasını, əxlaqi keyfiyyətlərini, ölüm qarşısındakı daxili həyəcanlarını ön plana çəkmişdir.

Yeddiyaşlı uşaq, atası, atasının əmisi və babası ilə dənizə balıq ovuna çıxır, dumana düşür, istiqaməti itirirlər. Yazıçı belə faciəli vəziyyətdən xilas olmaq ümidini itirən adamların qəlbinə, iç dünyalarına səyahətə çıxanda böyük ədəbiyyat yaranır. Bu vəziyyətdə, yəni həyatın ən böyük sınağı olan ölüm astanasında hər kəsin yalnız özünü deyil, o birini düşünməsi onları insan olaraq saxlayır. Yazıçı bizi insanların belə fədakarlıq hissinə inandıranda biz bu böyüklük qarşısında səcdəyə gəlir, özümüz də daxilən böyüyür və yüksəlirik. İçməli suyun qurtarmaq üzrə olduğunu bilən baba növbəsi çatanda öz su payını içmir, o birilər onu nə qədər dilə tutursa, rədd edir, onları yuxuya verib yeddiyaşlı nəvəsinin naminə gecə özünü dənizə atır. Başqasının yaşaması üçün özünü qurban vermək!.. Budur insanın ən ali keyfiyyəti! “Dəniz kənarıyla qaçan Alabaş” və “Ağ gəmi” povestlərinin hər biri insan fədakarlığı və insan böyüklüyü haqqında bir poemadır.

“Əlvida, Gülsarı!” povesti ədibin ekranlaşdırılmış ən maraqlı əsərlərindən biridir. Gülsarı həyatı çətinliklərlə keçən bir kəndlinin atıdır... Əsərin motiv və süjetində “Qaragül” və “Qocacan” adlı qırğız eposlarından əlamətlər vardır ki, bu da

Aytmatovun öz yaradıcılığında təkcə realizm deyil, həm də epik üsullardan məharətlə istifadə etdiyini göstərir...

Kitabxananın oxu zalında yuxarı sinif şagirdləri böyük qırğız yazıçısı Çingiz Aytmatovun 90 illik yubileyi münasibətilə "Gün var əsrə bərabər" romanından "Manqurt" hekayəsini səhnələşdirə bilərlər. Bunun üçün məktəblilər kitabxanasının köməkliyi ilə müəyyən vaxt ərzində bu səhnəciyin ssenarisini hazırlayırlar.

Aparıcı: Ana-Beyit qəbiristanlığının öz tarixi vardı. Bu yerləri zəbt eləyən juanjuanlar əsir tutduqları düşmən əsgərləri ilə çox amansız rəftar eləyirmişlər. İmkanları olanda əsiri qonşu ölkələrə qul satarmışlar, bu da əsir üçün xoşbəxtlik hesab olunurmuş, çünki ümid yeri qalırdı, kim bilir, bəlkə elə bir imkanı oldu ki, qaçıb vətənə qayıtdı... Juanjuanların özləri üçün qul saxladıqları əsirləri isə dəhşətli tale gözləyirdi. Onlar öz qurbanlarının başına zif keçirib dözülməz işgəncə verərək onun yaddaşını tamam yox eləyirmişlər. Bu işi adətən, davada əsir alınmış cavan döyüşçülərin başına gətirmişlər. Başı qırxıb qurtaranacan Juanjuanların təcrübəli qəssabları lap yaxında qart bir dəvə kəsərmiş. Dəvənin dərisini soyanda, əvvəlcə onun ən ağır və möhkəm olan boyun dərisindən başlayarmışlar. O dəqiqə də hissələrə bölüb, buğlana-buğlana başı qırxılmış əsirlərin başına keçirərmişlər, dərinin çəkilməyi ilə saqqız zifi kimi yapışmağı bir olurmuş – bir növ indiki üzgüçülük papaqları kimi. Başına belə iş gətirilən adam ya ağır işgəngələrə dözməyib ölür, ya da ömür-billah yaddaşını itirib manqurt olurmuş, yəni keçmişini xatırlaya bilməyən qula çevrilirmiş. Bir dəvənin boyun dərisi beş-altı zifə bəs eləyirmiş. Zif salınandan sonra məhkumun boynuna taxta kündə keçirirmişlər ki, başını yerə çatdıra bilməsin. Onların tükürpədicə nalələri boş yerə narahatçılıq verməsin deyər yazıqları

bu vəziyyətdə uzaq yerə aparıb, əl-ayaqları bağlı, ac-susuz atarmışlar qızmar günün altına. İşgəncə bir neçə gün sürürmüş. Manqurt kim olduğunu, hansı nəsil-dən-qəbilədən olduğunu, adını, uşaqlığını, atasını, anasını xatırlayıb yadına sala bilmirmiş, bir sözlə, manqurt özünü insan kimi dərk edə bilmirmiş. O, dilsiz-ağızsız heyvan kimi bir şey olduğu üçün tamamilə müti və təhlükəsiz idi. Manqurt heç vaxt qaçmaq fikrinə düşməzmiş. Buna görə də onu güdmək, keşikçi saxlamaq, gizli niyyətlərindən şübhələnmək lazım gəlmirdi. Manqurt sadıq it kimi bircə öz sahibini xatırlayırdı, başqa adamlara baş qatıb qarışmazdı. Manqurtlara, adətən, ən çirkin və ağır işləri gördürərdilər, ya da ki, küt dözümlə tələb eləyən cansıxıcı işlər buyurardılar. Uzaqlarda otlayan dəvələrə pasibanlıq eləyən manqurtdan başqa heç kəs Sarı-Özək çöllərinin tənhalığına, kimsəsizliyinə dözə bilməzdi. Belə bir əlçatmaz yerdə bircə manqurt neçə-neçə xitmətçini əvəz eləyirdi. Sahibinin əmri manqurt üçün hər şeydən artıqdı. Yeməkdən, bir də çöldə soyuqdan donmamaq üçün kör-köhnə nimdaş paltardan başqa bir şey istəmirdi. Bu üzücü qovğaların ara verdiyi sakit günlərin birində Nayman topraqlarına karvanlarla mal gətirən sövdəgərlər çay məclisində söhbət vaxtı danışirlar ki, Sarı-Özək düzlərindən keçəndə quyuların başında Juanjuanlar tərəfindən elə bir ciddi müqavimətə rast gəlməyiblər, çöllükdə böyük bir dəvə sürüsünü güdən cavan bir pasiban görüblər. Sövdəgərlər onunla danışmaq istəyəndə görüblər ki, oğlan manqurtdur. Baxan deyir ki, sapsağlam adamdır, heç kəsin ağılına gəlməz ki, onun başına belə iş gətirilib. Yəqin o da vaxtında söz deyib, söz anlayan oğlanmış, özü də lap cavan-cahil, bığ yeri təzə tərleyib, sir-sifəti, görkəmi də pis deyil, di gəl ki, danışdıranda elə bil dünən dünyaya gəlib, yazıq uşaq nə atasının adını bilir, nə anasının, Juanjuanların onun başına gətirdikləri müsibəti də xatırlaya bilmir, hardandır, kimlərdəndir, onu da bilmir. Nə soruşursan dinmir, bircə “hə” bilir, bir də “yox”, bir

də qulaqlarınacan keçirdiyi papağından bərk-bərk tutub dayanır. Dəvənin dərisi bəzən ömürlük bitişib qalır manqurtun başında. Belə manqurt üçün ondan böyük cəza yoxdur ki, deyəsən, gəl, başını buğa verib dərinə qoparda. Belə manqurt heç vaxt papağını çıxartmır, elə papaqda da yatır. Bu söhbət gedən vaxt Nayman-Ana sövdəyərlərə çay süzürmüş. O gecə Nayman-Ana səhərəcən çimir vurmur, başa düşür ki, o manqurt pasıbanı Sarı-Özək çöllərində axtarıb tapmayıncə, onun öz oğlu olmadığını bilməyincə rahatlıq tapmayaca. Çoxdan bəri ürəyində gizləyib saxladığı üzücü, qorxulu bir şübhə ana qəlbində yenidən baş qaldırmışdı – oğlu döyüş meydanında həlak olubmu? Onun oğlu Sarı-Özək torpalarında Juanjuanlarla döyüşdə həlak olmuşdu. Əri də bir il əvvəl öldürülmüşdü. Oğlu döyüşə getmişdi ki, atasının qisasını alsın. Döyüşdə düşmənlə üz-üzə gəlib sinələşəndə görüblər ki, onun oğlu yıxılıb atın boynuna, döyüşən hay-həşirindən hürkən qızgın at götürülüb, oğlan duruş gətirə bilməyib yıxılıb, bir ayağı ilişib üzəngiyə atın böyründən asılı qalıb. At oğlanın cansız cəsədini sürüyə-sürüyə üz tutub çölə... Tərslikdən at düşmənlə tərəfə qaçır. Naymanlar bir neçə gün dalbadal çölü gəzib axtardılar ki, oğlanın ölüsünü tapsınlar, bir şey çıxmadı. Nə meyidini tapdılar, nə atını, nə də silahını-yarağını, nə iz vardı, nə əlamət... Onun həlak olduğuna heç kimdə şəkk-şübhə yox idi, çünki yaralı olsaydı belə bu neçə gün ərzində ya qan itkisindən, ya da susuzluqdan ölərdi. Ana başa düşdü ki, ta o manqurtu tapmayıncə, onun öz oğlu olub-olmadığını bilməyincə sakitlik tapmayaca. Səhər açılarda Nayman-Ana yurddan yola hazır çıxdı. Ananın gözləri doldu, dərin bir ah çəkdi. Heç ağına gələrdimi ki, belə-belə günlər görəcəm! Sonra özünü ələ aldı, duanın birinci sözlərini pıçıldadı: “La ilahə illəllah” (Allahdan başqa allah yoxdur) və qəti addımlarla dəvəyə yaxınlaşdı, dizlərini qatlayıb hıxladı. Nayman-Ana əlindəki heybələrini tələsik alıxdan aşırıb dəvəyə

mindı, səs-ləyib onu dik-lədi. Belə hisslər içində qabağına çıxan alçaq təpələri aşıb düzə çıxanda birdən qarşısında geniş bir dərəyə yayılıb otlayan böyük bir dəvə sürüsü gördü. Şabalıdı dəvələr alçaq kolluq və tikanlığın arasında gəzir, kol və tikanların ucunu gəmirirdilər. Nayman-Ana əvvəlcə sevincindən nə edəcəyini bilmədi, manqurt olmuş oğlunu görəcəyindən qorxdı. Budur, sürü otlayır, bəs pasiban hanı? Buralarda olmalıdır. Və dərənin o başında adam gördü. Uzaqdan kim olduğu bilinmirdi. Əliçomaqlı pasiban yüklü minik dəvəsinin noxtasından tutub gözünə-cən basdığı papağın altından ona baxırdı. Yaxınlaşıb oğlunu tanıyan Nayman-Ana özünü dəvənin belindən yerə necə atdığını bilmədi.

Nayman-Ana: Oğlum, oğul bala! Səni axtarmaqdan əldən düşmüşəm! Mən sənin ananam!

Aparıcı: Və birdən hər şeyi başa düşdü. Özünü ayaqda saxlamaq üçün laqeyd dayanıb-baxan oğlunun çiyindən bərk-bərk yapışıb hönkürtüylə ağladı, çoxdan bəri başının üstünü kəsdirmiş dərd indi sel kimi onu altına alıb basdırırdı. Di gəl ki, onun gəlişi oğluna heç bir təsir göstərmədi, heç ağzını açıb soruşmadı ki, ay arvad kimsən, niyə ağlayırsan? Bir an sonra pasiban onun əlini çiyindən götürüb, özünün yüklü minik dəvəsini çəkə-çəkə sürünün o başına getdi ki, görsün oynaqlamağa başlayan cavan dəvələr sürüdən uzaqlaşmayaıblar ki... Nayman-Ana tərən-məyib yerində qaldı, çömbəlib üzünü əlləri ilə örtərək xısın-xısın ağladı, başını qaldırmadan bir müddət bu vəziyyətdə qaldı. Sonra özünü toplayıb oğlunun yanına getdi, çalışdı ki, özünü sakit saxlasın. Manqurt oğul bir şey olmamış kimi mənasız və laqeyd nəzərlərlə ona baxdı, üzgün sifətində nə isə təbəssümə bənzər bir şey işardı. Ancaq gözləri yenə əvvəlki kimi tamamilə etinasızdı.

Nayman-Ana : Otur danışaq.

Aparıcı: Onlar yerə çökdülər.

Nayman-Ana: Məni tanıyırsan?

Manqurt: Yox.

Nayman-Ana: Bəs adın nədir?

Oğlan: Manqurt.

Nayman-Ana: Səni indi belə çağırırlar, əvvəlki adın yadımdadır? Bir əsl adını yadıma sal görüm...

Aparıcı: Manqurt danışmırdı. Anası görürdü ki, o, adını yadına salmağa çalışır, qaşlarının arasında iri tər içindədir. Amma görünür oğlan qalın bir divara rast gəlmişdir, divarı keçə bilmirdi.

Nayman-Ana: Bəs atanın adı nədir? Bəs özün kimsən, kimlərdənsən? Heç olmasa doğulduğun yerisə də bilmirsənmi?

Oğlan: Yox.

Nayman-Ana: İlahi, gör səni nə günə salıblar!

Aparıcı: Ana özündən asılı olmayaraq dərddən boğula-boğula ağlamağa başladı. Ananın bu dərdi-kədəri manqurta qəti təsir eləmədi.

Nayman-Ana: Torpağı almaq olar, mal-dövləti almaq olar, lap adamın həyatını da almaq olar, – deyə ana söyləndi, – ancaq adamın hafizəsinə kim qəsd edə bilər, bunun kim fikirləşib tapıb? Sənin adın Jolamandır. Eşidirsənmi? Sən Jolamansan. Atanın da adı Donenbaydı. Atan yadımda deyil? Axı o, sənə hələ uşaqlıqdan ox atmağı öyrədərdi. Mən də sənənin ananam, sən də mənim oğlum. Sən naymanlar qəbiləsindənsən, başa düşdün? Sən naymansan...

Aparıcı: Ananın dediklərinə o, tam laqeydliklə qulaq asırdı, elə bil bu sözlərin ona dəxli yoxdu. Yəqin otluqda cırıldayan çəyirtkəyə dəbeləcə qulaq asardı.

Nayman-Ana: Bəs sən bura gəlməmişdən nələr vardı?

Oğlan: Heç nə.

Nayman-Ana: Gecəydi, ya gündüz?

Oğlan: Heç nə.

Nayman-Ana: Kimlə danışmaq istəyərdin? Sən daha nə istəyərdin?

Oğlan: İstəyərdim ki, mənim də hörüyüm olsun ağamın ki kimi.

Nayman-Ana: Qoy görüm onlar sənın başına nə iş gətiriblər?

Aparıcı: Manqurt kənara sıçrayıb çəkildi, əliylə papağından yapışib daha anası tərəfə baxmadı. Arvad başa düşdü ki, başını heç vaxt onun yadına salmaq olmaz. Bu vaxt uzaqdan dəvəyə minmiş bir adam göründü. O yaxınlaşırdı.

Nayman-Ana: Bu kimdir?

Oğlan: Mənımçün yemək gətirir.

Aparıcı: Bu, Sarı-Özəyi tutub xalqın xeyli hissəsini qul eləyən, onun ailəsinə bu qədər bədbəxtlik gətirən düşmənlərdən biri ydi.

Nayman-Ana: Ona heç nə demə. Mən tezlikdə qayıdacağam.

Aparıcı: Oğlu cavab vermədi. Nayman-Ana o gecəni dərdəsər oğlunun olduğu yaxın yerlərdəki çöllükdə keçirdi. Oğlunun yanına qayıtmağa ürək eləmir, qorxurdu bayaqkı juanjuan gecəni sürünün yanında qala. Və o gecə qəti qərara gəldi ki, oğlunu xilas eləsin, çalışıb özüylə aparsın. Manqurt olsun qoy, heç nə başa düşməsin, tək öz adamları arasında qalsın. Ana ürəyi belə deyirdi. Başqalarının dözüb barışdığı vəziyyətə o dözə bilmirdi. O, rəva bilmirdi ki, qanı qanından olan doğma oğlu qul qalsın. Kim bilir, bəlkə də doğma yerləri görəndən sonra ağı öz yerinə gələcək, uşaq illəri yadına düşəcəkdir...

Səhəri Nayman-Ana yenə Ağmayaya süvar oldu. O, yenə də iraqdan-irağa hərlənə-hərlənə gecə ərzində xeyli aralanmış sürüyə yaxınlaşmağa başladı. Sürünü görəndən sonra da xeyli fikir verib baxdı ki, görsün juanjuanlardan orda var, ya yox. Heç kəsin olmadığını yəqin eləyəndən sonra oğlunu səslədi:

Nayman-Ana: Jolaman! Jolaman! Salam! Adını yadına sal, tap gör adın nədir? Bilmirsən məgər atan Donenbaydır? Sənın adın manqurt deyil, Jolamandı... Adını onunçün belə qoymuşuq ki, sən naymanların böyük köçü vaxtı yolda doğulmuşsan. Sən anadan olanda biz üç gün köçü saxlayıb dayandıq. üç gün toy-bayram elədik.

Aparıcı: Ana götürdüyü ehtiyatdan onu yedirib içirtirdi, oğlunu doyuzdurandan sonra ona layla deməyə başladı. Layla onun çox xoşuna gəldi. Arvadın laylası onun ürəyinə yayılırdı. Xoşluqla qulaq asırdı, onun gündən qaralıb codlanmış, donuq sifətində nə isə canlı, ılıq bir halət əmələ gəlmişdi. Bunu görən ana onu inandırmağa çalışdı ki, bu yerləri tərək eləyib, ona qoşulsun, öz yerlərinə qayıtsın, juanjuanlardan birdəfəlik canını qurtarsın. Manqurt ağına vura bilmirdi ki, necə durub getsin, bəs sürü nə olsun? Yox, ağası deyib ki, sürünü gözdən qoymasın... Ananın başı elə qarışmışdı ki, axşamın necə düşdüyünü hiss eləməmişdi, o vaxt ayılıb gördü ki, juanjuan dəvə üstündə sürünün o başına yaxınlaşır. Bu dəfə o, daha yaxındaydı, dəvəsini də getdikcə daha bərk qovurdu. Nayman-Ana fürsəti itirməyib uzaqlaşdı. Amma xəbəri olmadı ki, əlləri boşa çıxan juanjuanlar ürəklərini soyutmaq üçün yazıq manqurtu o ki var döydülər. Ancaq ondan nə gözləmək olardı, elə deyib dururdu:

Oğlan: Deyirdi mənim anamdı.

Juanjuan: Anan-zadın deyil! Sənin anan yoxdur! Heç bilirsən niyə gəlib? Bilirsən? İstəyir ki, papağını çıxardıb başını buğa versin!

Aparıcı: Onlar yazıq manqurtun canına qorxu salmağa çalışırdılar. Manqurt bu sözləri eşidəndə qaralmış sifəti bomboz oldu. O, boynunu qısıb, papağından bərk-bərk yapışaraq, tələyə düşmüş heyvan kimi yan-yörəsinə baxmağa başladı. Juanjuan ona ox-yay verib dedi:

Juanjuan: Qorxma! Al bunu! Nişanla görüm! Əlinin yaddaşı hələ də qalır!

Aparıcı: Nayman-Ana yuvasından hürküdülmüş quş kimi düzdə vurnuxur, özünə yer tapa bilmirdi. Nayman-Ana xeyli onların dalınca baxıb görəndən sonra ki, uzaqlaşdıb gözdən itdilər, qərara gəldi qayıtsın yenə oğlunun yanına. İndi onun qəti fikri oğlunu evə aparmaqdı. Başına nə gəlibsə onun təqsiri deyil, neyləsin ki,

bəxti belə gətirib, düşmənlər onu bu kökə salıblar, nə olursa olsun anası onu qulluqda qoymayacaq. Qoy naymanlar görsünlər ki, yadelli basqınçılar onların igidlərinin aqlını başdan çıxarıb necə rəzil eləyirlər. Qoy qəzəblənib silaha sarılsınlar. Məsələ torpaqda deyil, torpaq hamıya bəs eləyər. Məsələ ondadır ki, juanjuanların bu rəzaləti onlarla heç yad qonşu olmağa da haqq vermir. Nayman-Ana oğlunu səsləyib çağırmağa başladı:

Nayman-Ana: Jolaman! Haradasan? Mənəm, ananam! Haradasan?

Aparıcı: O, narahatlıqla ətrafa boylana-boylana qaldığı üçün oğlunun dəvə dalında daldalanıb, dizini yerə verərək oxla onu nişan aldığını görmürdü. Günəşin şüası ona mane olurdu, fürsət gözləyirdi ki, oxu buraxsın.

Nayman-Ana: Jolaman! Oğlum!

Aparıcı: Nayman-Ana oğlundan nigaran halda onu səsləyirdi. Birdən qanrılıb baxanda onu gördü. Birçə: Atma! - deyə bildi, elə Ağmayanı məhmizləmək istəyirdi ki, dönüb oğluyla üzbəüz gəlsin, yetirmədi - ox vızıltıyla onun sol qoltuğuna sancıldı. Bu, ölümcül zərbə idi. Nayman-Ana dəvənin boynuna sinib ilişə-ilişə yıxıldı. Ancaq ananın özündən əvvəl başının yaylığı açılıb düşdü, havada bir quş olub çığıra-çığıra uçub getdi: Yadına sal kimlərdənsən? Adın nədir? Sənin atan Donenbaydır! Donenbay! Donenbay!

Deyilənə görə, o vaxtdan Sarı-Özəkdə Donenbay quşu uçur. Donenbay quşu yolçuya rast gələndə onun yaxınlığında uça-uça səslənir: Yadına sal kimlərdənsən! Kimin oğlusan? Adın nədir? Adın? Donenbay, Donenbay!.. Sarı-Özəkdə Nayman-Ananın basdırıldığı yerə o vaxtdan Ana-Beyit, yəni Ana məskəni qəbiristanlığı deyirlər.

Sual-cavab gecəsi – Çingiz Aytmatovun yaradıcılığını oxuculara daha yaxından tanıtmaq üçün kitabxanada oxucular arasında sual-cavab gecəsi keçirmək olar. Sual-cavab gecəsi

kitabxanaçı tərəfindən təşkil olunur və oxuculara suallar təqdim olunur. Gecədə Çingiz Aytmatovun əsərlərindən ibarət ədəbiyyat siyahısı sərginin yanında asılır. Suallar aşağıdakı kimi təşkil oluna bilər.

Sual: Uşaqlar, Çingiz Aytmatov kimdir?

Cavab: Çingiz Aytmatov Türk dünyasının dahi yazıçısıdır.

Sual: Çingiz Aytmatovun ilk yazdığı hekayə hansıdır?

Cavab: Çingiz Aytmatovun ilk yazdığı hekayə “Qırğız çobanı” adlı hekayə olub.

Sual: Çingiz Aytmatovu böyük sənətkar kimi tanıtdıran hansı povesti olmuşdur?

Cavab: Çingiz Aytmatovu böyük sənətkar kimi tanıtdıran əsəri 1958-ci ildə çap olunmuş “Cəmilə” povestidir.

Sual: Çingiz Aytmatovun hansı əsərləri ilə tanışsınız?

Cavab: “Qırğız çobanı”, “Atəş”, “Biz irəli gedirik”, “Üz-üzə”, “Rəqiblər”, “Qırmızı yaylıqlı qovağım mənim”, “İlk müəllim”, “Köşək gözü”, “Ana tarla”, “Əlvida, Gülsarı”, “Ağ gəmi”, “Erkən durnalar”, “Dəniz kənarıyla qaçan Alabaş” və s.

Sual: 1963-cü ildə hansı əsərinə görə yazıçı Lenin mükafatına layiq görülmüşdür?

Cavab: 1963-cü ildə “Dağlar və çöllər povestləri” əsərinə görə Lenin mükafatına layiq görülmüşdür.

Sual: Tanınmış qırğız yazıçısı Çingiz Aytmatov nə vaxt vəfat edib?

Cavab: Tanınmış qırğız yazıçısı 10 iyun 2008-ci il tarixində müalicə keçdiyi Almaniyanın Nürnberq şəhərində yerləşən klinikada vəfat edib.

Sual: Çingiz Aytmatovun “Ağ gəmi” hekayəsi ilə mövzu yaxınlığı olan əsərin adını söyləyə bilərsinizmi?

Cavab: Çingiz Aytmatovun “Ağ gəmi” hekayəsindəki oğlanın nakam taleyi böyük yazığımız Mir Cəlalin “Bir gəncin manifesti” əsərinin yadda qalan qəhrəmanı Baharın taleyinə çox bənzəyir.

Sual: Manqurt sözü Çingiz Aytmatovun hansı romanında işlənmişdir və mənası nədir?

Cavab: “Gün var əsrə bərabər” romanında manqurt sözü işlənir. Mənası yəni keçmişini xatırlaya bilməyən qul deməkdir.

Sual: Çingiz Aytmatovun “Əlvida, Gülsarı” povestində kəndlinin atının adı nədir?

Cavab: “Əlvida, Gülsarı!” povesti ədibin ekranlaşdırılmış ən maraqlı əsərlərindən biridir. Gülsarı həyatı çətinliklərlə keçən bir kəndlinin atıdır...

Sual-cavab gecəsinin sonunda kitabxanaçı uşaqlara diqqətli olmalarına görə öz təşəkkürünü bildirir, sualları düzgün cavablandıraraq oxucunu mükafatlandırır və Çingiz Aytmatovun həyat və yaradıcılığı haqqında daha dərinlən maraqlanmalarını tövsiyə edir.

Müsabiqə – Kitabxanalarda oxucular tərəfindən sevilən tədbirlərdən biri də **müsabiqələrdir**. Bildiyimiz kimi Ç.Aytmatov bir-birindən maraqlı hekayələrin (“Baydamtal çayında”, “Oğulla görüş”, “Köçəri quşların göz yaşları”, “Balaca əsgər”, “Ağ yağış”, “Dəhnəçi”, “Qırmızı alma”,

“Buynuzlu ana maral”, “Manqurt əfsanəsi”, “Öldürək - öldürməyə” və s.) müəllifidir. Müsabiqə zamanı həmin hekayələrə uşaqlar tərəfindən illüstrasiyalar çəkilməsi tapşırılır. Şəkillərin hazırlanması üçün uşaqlara iki həftə vaxt verilir. Bu vaxt ərzində oxucular həm Çingiz Aytmatovun əsərlərini oxuyur, həm də oxuduqları və ən çox bəyəndikləri hekayəyə illüstrasiyalar çəkirlər. Ən gözəl mənə kəsb edən rəsm işləri mükafatlandırılır. Həmçinin rəsm müsabiqələri üçün məktəblərarası yarışmalar da təşkil etmək olar.

Rəsm müsabiqələri ilə yanaşı, başqa müsabiqələrin də təşkili mümkündür. Məsələn, uşaqların ifasında Çingiz Aytmatovun hekayələri səhnələşdirilərək münsiflərə təqdim olunur. Münsiflər heyəti kitabxana müdiri və teatrımızın görkəmli nümayəndələri ola bilər. Əsəri ən gözəl səhnələşdirən uşaqlardan ibarət komanda mükafatlandırılır.

Konfrans – Kitabxanalarda yuxarı sinif şagirdlərinin iştirakı ilə **“Tarixdə iz buraxanlar: Çingiz Aytmatov”** adlı konfrans da təşkil etmək mümkündür. Konfransdan öncə onun proqramı tərtib olunmalı, konfransın keçiriləcəyi dəqiq vaxt müəyyən olunmalıdır. Proqramda konfransda çıxış edəcək qonaqların, ədəbiyyatşünasların və şagirdlərin adları, onların çıxış edəcəkləri mövzular, tədbirin keçiriləcəyi məkan və zaman qeyd olunur. Konfrans zamanı Ç. Aytmatovun yaradıcılığına yaxından bələd olan jurnalist, ədəbiyyatşünas, yazıçı və şairlərin çıxışları dinlənir.

Oxucu konfransının planını sizə təqdim edirik:

1. Giriş hissə: “Ulu türk sözünün Çingiz Aytmatov zirvəsi”;
2. Bu mövzuda kitabxana rəhbərliyinin, jurnalist, gənclər təşkilatlarının aparıcı şəxslərinin çıxışları;
3. Yuxarı sinif şagirdlərindən ibarət olan oxucuların bu mövzuda hazırladığı slaydların təqdimatı;

4. Konfransın yekunu.

Kitabxanaçı: Çingiz Aytmatovun əsərlərində və baxışlarında milliliklə bəşərilik vəhdət halındadır. Milliliklə bəşəriləyin dahiyənə harmoniyası Çingiz Aytmatov sənətinin özünəməxsusluğunu müəyyənləşdirir. Millilik və bəşəriləyin dialektik əlaqəsi və üzvi sintezi Çingiz Aytmatovun ümumdünya tarazlığı modelinin əsas dayaqlarını təşkil edir. Çingiz Aytmatov ədəbiyyatda insanı milli varlığı və bəşəri dəyəri ilə vəhdətdə təqdim etməyi zəruri saymış və yaradıcılığını bu harmoniya üzərində tarazlamışdır. Çingiz Aytmatovun yaradıcılığında millilik amili, ümumtürk ruhundan, qırğız etnik düşüncəsindən doğan və global dünyanın hadisəsi səviyyəsində ümumiləşdirilən yüksək və dərin insani keyfiyyətlər şəklində təzahür edir. Beləliklə, Çingiz Aytmatovun yaradıcılığında ayrılıqda götürülmüş bir obrazın və ya xalqın timsalında bütövlükdə bəşər övladı üçün əhəmiyyətli olan problemlərin ümumiləşdirilməsi kimi məsuliyyətli və şərəfli vəzifə özünün orijinal bədii həllini tapmışdır.

I iştirakçı: Dünya ədəbiyyatında milli ilə bəşərinin vəhdətini əks etdirmək yeni hadisə olmasa da, bu sahədə Çingiz Aytmatov öz modelini yaratmışdır. Çingiz Aytmatovun yaradıcılığında milli və bəşəri anlayışlarını geniş mənada insanlıq düşüncəsi birləşdirir. Hətta Çingiz Aytmatovun əsərlərində həm də özünü, millətini və dünyanı qavramış yazıçı mədəniyyətini də ifadə etmişdir. Beləliklə, zəngin və dərin yazıçı dünyası milli düşüncə ilə bəşəri qavrayışı özündə cəmləşdirir. Bu məqamda Çingiz Aytmatov özü də geniş mənada əsərlərindəki milli və bəşəri düşüncələrin rəmzinə çevrilir.

II iştirakçı: Bundan başqa, Çingiz Aytmatovun ümumdünya tarazlığı modelinin daha bir özünəməxsusluğu da bu dahi sənətkarın dünyadakı problemləri qan tökmək, müharibələrə təkən vermək yolu ilə deyil, mədəniyyəti, ədəbiyyatı ön mövqeyə çəkmək üsulu ilə həll etməyə hesablanmış dahiyənə çağırışları idi. Çingiz Aytmatovun 20 il əvvəl meydana çıxmış

"Müharibənin yerinə mütləq mədəniyyət gəlməlidir" – çağırışı bu gün dünənkindən də aktual səslənir. Millilik və bəşəriyyətin Çingiz Aytmatov modeli insanlığa ədalət, sülh, birlik vəd edir.

III iştirakçı: Göründüyü kimi, Çingiz Aytmatov Asiya ağırlıqlı və Avropa meyilli yazıçıdır. Böyük sənətkarın yaradıcılığında milli varlığın ifadəsi ilə bəşəri meyarların vəhdəti Asiya və Avropa düşüncə miqyasları həddlərində öz həllini tapır. Qırğız həyatının təqdim olunan Asiya gerçəkliyi və Avropa düşüncəsi əsasında ədəbi-bədii yanaşmalar onun yaradıcılığında üzvi sintez halında ifadə olunur. Çingiz Aytmatov öz əsərlərində milli dəyərlərlə bəşəri düşüncənin ideal balansını tapmışdır. O, bütün kökləri, nəbzi, qayəsi etibarilə ümumtürk təfəkküründən, qırğız ruhundan doğan dahiyənə bədii əsərlərində əsas ideyanı ifadə edərkən nümayiş etdirdiyi cəsarət, ümid bəslədiyi gələcək mənasında həm doğma xalqına və həm də ümumiyyətlə, insanlığa şəərəflə xidmət etmişdir.

IV iştirakçı: Çingiz Aytmatovun Asiya düşüncəsinin ana xətləri mənsub olduğu qırğız xalqının taleyinin və mənəvi dünyasının əsasında formalaşdırdığı dərin həyat fəlsəfəsində və ümumiləşdirmələrində əks-səda tapır. O, qırğız ellərinin və çöllərinin ruhunu bütün reallıqları və özünəməxsusluqları ilə böyük ədəbiyyatda canlandırmaqla bütövlükdə Orta Asiya coğrafiyasının ümumiləşmiş obrazını yaratmışdır. Dünya xalqları Qırğızıstanı və Orta Asiyanı Çingiz Aytmatovun əsərləri vasitəsilə xəritədəkindən də yaxından tanımaq imkanı əldə etmişlər. Bu mənada ümumtürk təfəkkürünün möhtəşəm daşıyıcısı olan Çingiz Aytmatov ilk növbədə qırğız ruhunun böyük ədəbiyyat heykəlidir. O, mənsub olduğu xalqı və ölkəni ana torpaq və insan haqqında bəşəri düşüncə səviyyəsində təqdim etmək istedadı ilə dünya ədəbiyyatı məkanına daxil olmuşdur.

V iştirakçı: Çingiz Aytmatov "Manas" dastanından doğulan, əsərləri ilə yeni tipli Manas fəlsəfəsi və müasir ədəbiyyat təfəkkürü yaradan böyük mütəfəkkirdir. Obrazlı şəkildə desək,

insanlığa xidmət edən ölməz əsərləri ilə birlikdə Çingiz Aytmatov dünyanın ən uca zirvələrindən biri olan Tyan Şan dağlarında bədii sözün qüdrətinə, böyük ədəbiyyata ucaldılan möhtəşəm abidədir. Onun yüksək və təkrarsız istedadının məhsulu olan bədii əsərləri qitələri, ölkələri, xalqları yaxınlaşdıran və doğmalaşdıran böyük sənət körpüləridir. Çingiz Aytmatovun "Gün var əsrə bərabər" əsəri ideyası və bədii sənətkarlıq xüsusiyyətləri etibarilə XX əsrin ən möhtəşəm epopeyasıdır. "Əsrə bərabər gün" romanının qəhrəmanı Boranlı Yedigey dünya ədəbiyyatında bənzəri olmayan, bütöv bir epoxanı, nəhayət, mənsub olduğu xalqın və məmləkətin taleyini ümumiləşmiş şəkildə əks etdirən nadir bədii obrazdır. Nayman Ana milli kimliklərin unudurulması proseslərinin yaşandığı dünyada yenidən oyanıb özünə "Mən kiməm" sualını verib, cavab axtaran insanlığın milli-mənəvi özünədərkinin tamam yeni bədii təəcəssümüdür. "Əsrə bərabər gün" romanı dünya ədəbiyyatının son bir əsrlik dövrünün möhtəşəm yekunu, yenidən özünüdərəkə qayıtmağa can atan müasir epoxanın ədəbiyyatının start nöqtəsidir.

VI iştirakçı: Çingiz Aytmatovun düşüncəsində Avropa meyli onun əsərlərində siyasi və mənəvi əsarətin gərginliklərini, əzablarını, milli azadlığın çətin və əzablı yollarını böyük cəsarətlə ifadə etmək bacarığında öz əksini tapmışdır. O, milli-mənəvi özünüdərki hər bir xalqın, o cümlədən qırğız xalqının böyük borcu və amalı səviyyəsində təqdim etmişdir. Sovet imperiyasının sərt rejimi çərçivəsində bütövlükdə insan və ya konkret bir millət haqqında taleyüklü böyük ideyaları əks etdirmək Çingiz Aytmatovun qəhrəmanlığı idi. Asiya gerçəkliyi haqqındakı böyük ədəbiyyata örnək olan, milli və bəşəri mövqenin sintezi əsasında yazılmış əsərləri ilə Çingiz Aytmatov geniş mənada Avropanı və ümumiyyətlə, dünyanı təəcəübləndirməyi və düşündürməyi bacarmışdır. Çingiz Aytmatov postsovet dövrü ədəbi-ictimai fikrinin axırncı böyük ədəbiyyat mogikanıdır.

VII iştirakçi: Janrından asılı olmayaraq Çingiz Aytmatovun bütün əsərlərində roman ağırlığı var. Çingiz Aytmatov dünyanı roman miqyasında qavrayan və ifadə edən qüdrətli yazıçıdır. Görkəmli sənətkarın həcminə görə povest kimi görünən əsərləri əhatə etdiyi problemlərə və maraqlı, keşməkeşli insan taleyini əks etdirməsinə görə ciddi roman təəssüratları yarada bilir. "Cəmilə", "Əlvida, Gülsarı", "Ana tarla", "İlk müəllim" kimi kiçik povestlərin daşdığı böyük ideya-mənəvi yük cild-cild romanlarla müqayisədə ağır gəlir. Bu əsərlərlə dünya ədəbiyyatı yeni süjetlərlə və obrazlarla təzələnmiş və zənginləşmişdir. Çingiz Aytmatovun digər əsərləri və qəhrəmanları da dünyada yeni ədəbiyyatın bənzərsiz təzahürləri olaraq qəbul edilmişdir. Cəmilə, Daniyar, Sadıq, Tolunay, Aysel, Altınay, Baytemir, Toğulan, Altın və başqaları Çingiz Aytmatovun nadir istedadından və dərin müşahidələrindən doğulan yeni tipli obrazlardır. Çingiz Aytmatovun yaratdığı obrazlar sovet ədəbiyyatında model kimi qəbul edilmiş müsbət qəhrəman və mənfi obraz qəlibini aşıb keçən, bu ideoloji formatın fəlsəfəsini dağıdan hadisədir.

VIII iştirakçi: Çingiz Aytmatovun ədəbiyyatda sovet adamını yox, sadəcə olaraq təbiiliyi və gərginliyi ilə insanı təsvir etmişdir. Tanrı dağlarının ətəklərində, yovşanlı çöllərdə yaşayıb çalışan bu adi insanların taleyində bütövlükdə insanlığın taleyi və düşüncələri öz əksini tapmışdır. Beləliklə, Çingiz Aytmatovun əsərləri, ideyaları və obrazları ilə dünya da, dünya ədəbiyyatı da irəliyə doğru dəyişikliklər prosesi yaşamalı olmuşdur. Dəyişilməkdə olan dünyanın yeniləşmə proseslərinin çox mükəmməl ədəbiyyatını Çingiz Aytmatov yaratmışdır. Geniş mənada bütöv bir sistem halında Çingiz Aytmatovun əsərlərinin hamısı bir yerdə son yüzilliyin ən möhtəşəm epopeyasıdır. Bütövlükdə, bəşəriyyət, xüsusən də, qırğız xalqı həmin çoxcildlik və dərin mənalara malik Çingiznamədə özünün dünənini tapdığı kimi, bu gününü də güzgüdə olduğu kimi görə, sabahına gedən yolları da müəyyən edə bilir. Yer kürəsinə

Qırğızıstanla ərazi etibarilə Qazaxıstanı qovuşduran və Orta Asiya ilə əlaqələndirən Talas vadisindən baxan Çingiz Aytmatov XX əsrə gətirdiyi süjetlər, ideyalar və obrazlarla dünyada yeni ədəbiyyat təfəkkürü formalaşmışdır. Dünya ədəbiyyatının fonunda möhtəşəm ədibin əsərləri əzəmətli bir abidənin pyedestalı, bu əsərlərin müəllifi olan qüdrətli yazıçı Çingiz Aytmatov isə onun heykəlidir. Bu möhtəşəm ədəbiyyat abidəsinin baş memarı da Çingiz Aytmatovdur.

Methodist: Dəfələrlə ölkəmizdə olmuş Çingiz Aytmatov Azərbaycan xalqı və mədəniyyəti haqqında qiymətli fikirlər söyləmişdir. O, Azərbaycanın böyük demokrat yazıçısı Cəlil Məmmədquluzadənin yaradıcılığını yeni nəsrin mühüm hadisəsi kimi dəyərləndirmişdir. Çingiz Aytmatovun qüdrətli Azərbaycan yazıçısı Cəlil Məmmədquluzadənin dünya ədəbiyyatındakı yeri və yaradıcılığındakı novatorluq barəsində 1967-ci ildə deyilmiş aşağıdakı fikirləri yazıçı təəssüratından çox mütəfəkkir bir şəxsiyyətin dərin düşüncəsini aydın şəkildə ifadə edir: "Müasir dövrdə milli ədəbiyyatların, xüsusən də, bədii nəsrin inkişafında Cəlil Məmmədquluzadə yaradıcılığının əhəmiyyətini dəyərləndirməmək mümkün deyildir. O, türk xalqları ədəbiyyatında realist nəsr məktəbinin əsasını qoymuşdur. Böyük sənətkar həm də alovlu satirik, mükəmməl ruhlu yazıçı və sosioloq kimi də çıxış edir. O, bütün hallarda yeniləşməyə nail ola bilmişdir".

Qeyd etmək lazımdır ki, XX əsrin əvvəllərində bədii nəsr sahəsində görkəmli Azərbaycan yazıçısı Cəlil Məmmədquluzadənin göstərdiyi hünəri keçən yüzilliyin ikinci yarısından sonra özünəməxsus cəsarət və uzaqgörənliklə böyük qırğız ədibi Çingiz Aytmatov nümayiş etdirmişdir. Nəticə etibarilə Molla Nəsrəddin təxəllüsü ilə böyük şöhrət qazanmış Cəlil Məmmədquluzadə və Manasın böyük oğlu olaraq qəbul edilmiş Çingiz Aytmatov dünyada yeni nəsrin böyük qurucuları kimi dərin iz qoymuşlar.

Müdiriyyət: Çingiz Aytmatovun Azərbaycan yazıçılarında Mirzə Fətəli Axundzadə, Səməd Vurğun, Rəsul Rza, Bəxtiyar Vahabzadə, Anar və başqalarının yaradıcılığına verdiyi yüksək qiymət Azərbaycan ədəbiyyatında gedən mühüm dəyişikliklərin fonunda yaranan böyük ədəbiyyatın obyektiv şəkildə dəyərləndirilməsi ilə yanaşı, həm də ədəbiyyatımızın geniş miqyasda təqdim olunmasına da xidmət etmişdir. Qüdrətli sənətkarın Xalq şairi Bəxtiyar Vahabzadə, Xalq yazıçısı Anar, Şahmar Əkbərzadə, Hidayət, Hüseynbala Mirələmov, Cəmil Əlibəyov və başqaları ilə dostluğu xalqlarımız arasındakı çoxəsrlik əlaqələrin yeni mərhələsini təşkil edir. Azərbaycanın Xalq yazıçısı Anar çox haqlı olaraq yazır ki, Çingiz Aytmatovla "biz də qürur duyuruq". Türk xalqlarından hər biri Çingiz Aytmatovu öz xalqının doğma yazıçısı olaraq qəbul edir. Çingiz Aytmatov dünyada oxşar taleləri yaşayan, insan, zaman, cəmiyyət və gələcək haqqında eyni düşüncədə olan xalqların hamısının yazıçısıdır. Azərbaycan teatrları Çingiz Aytmatovun irsinə müraciət etmişlər. Böyük ədibin görkəmli qazax yazıçısı Muxtar Şaxanovla birlikdə yazdığı əsərlər də Azərbaycan teatr səhnəsində nümayiş etdirilmişdir. Cəlil Məmmədquluzadə adına Naxçıvan Dövlət Dram Teatrında 2013-cü ildə Çingiz Aytmatovun "Gün var əsrə bərabər" romanı əsasında hazırlanmış "Manqurt" tamaşasının səhnəyə çıxarılması ölkəmizin mədəni həyatında əlamətdar hadisə olmaqla bərabər, həm də milli-mənəvi özünüdərk proseslərinin daha da dərinləşməsində böyük ədibin qiymətli irsindən müxtəlif formalarda istifadə ənənəsinin davam etdirilməsinə nümunədir. Çingiz Aytmatovun həyatı və yaradıcılığının elmi şəkildə tədqiqi sahəsində də ölkəmizdə müəyyən addımlar atılmışdır. Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi tərəfindən nəşr edilmiş məqalələr və xatirələr toplusu Azərbaycan Aytmatovşünaslığının ümumiləşdirilmiş təqdimatlarından biridir. Son illərdə yeni elmi nəslin çap etdirdiyi kitablar,

müdafiə olunmuş dissertasiyalar Çingiz Aytmatov sənətinə elm səviyyəsində yanaşmanın uğurlu başlanğıcıdır.

Ədəbi-bədii gecə – Çingiz Aytmatovun bədii irsinin təbliği məqsədilə kitabxanalarda yazıçıya həsr olunmuş ədəbi-bədii gecələrin keçirilməsi məqsədəuyğundur. Ədəbi-bədii gecələr də müxtəlif adlar altında keçirilir. Məsələn: “Ulu türk sözünün Aytmatov zirvəsi”, “Gün var - əsrə bərabər, qələm var - aləmə bənzər”, “Qırğız elinin Çingiz ağası” və s. başlıqlarla verilə bilər. Adından da məlum olduğu kimi ədəbi-bədii gecə 2 hissəyə bölünür. Tədbirin I hissəsində ədəbi mövzu, yazıçı haqqında aparıcı tərəfindən ətraflı məlumat verilməli, onun povestləri, hekayələrin məzmunu haqqında danışıla bilər. Tədbirin II hissəsində Çingiz Aytmatovun əsərlərindən seçilmiş parçalar dialoq şəklində verilə bilər. Böyük yaş qrupundan olan oxucularımız tərəfindən Çingiz Aytmatovun hər hansı bir hekayəsi səhnələşdirilib təqdim oluna bilər. İki və daha artıq böyük yaş qrup oxucu yazıçının hekayələrindən monoloqlar söyləyə bilərlər. Belə yubiley tədbirlərinin keçirilməsi oxuculara yazıçının həyat və yaradıcılığı ilə yaxından tanış olmağa imkan verir. Onlarda yazıçının əsərlərinə maraq oyadır. Həmçinin dahi yazıçının əziz xatirəsi yad olunur.

“Ulu türk sözünün Aytmatov zirvəsi” adlı ədəbi-bədii gecənin ssenarisini təqdim edirik. Əvvəlcə tədbir iştirakçılarına Ç.Aytmatovdan bəhs edən “Ulu türk sözünün Aytmatov zirvəsi” adlı slayd təqdim olunur. Sonra isə aparıcılar səhnəyə çıxır.

I aparıcı: Hörmətli tədbir iştirakçıları! Sizi zəmanəmizin görkəmli ədibi və ictimai xadimi, dünya şöhrətli qırğız yazıçısı Çingiz Aytmatovun 90 illik yubileyi münasibətilə keçirilən ədəbi-bədii gecədə xoş gördük. Qırğızistanın Xalq yazıçısı Çingiz Aytmatov müasir dünyanın ən qüdrətli söz ustalarındandır. Çingiz Aytmatov qırğızların həm tarixi, həm ədəbiyyatı, həm dili, həm sevgisi, həm də dünya miqyasında

təmsilçisidir. Aytmatov qırğız gəncliyinə öz əsərləri ilə vətənpərvərlik, yurdsevərlik dərsi keçmiş, insana, dünyaya sevgi öyrətmişdir. Böyük qırğız yazıçısı Çingiz Aytmatov (1928-2008) təkcə sovet məkanında deyil, dünya miqyasında da tanınan və sevilən ədiblərdəndir.

II aparıcı: Türk ailəsinin qırğız qolu min yaşlı Manasdan sonra ikinci böyük zirvəsinə Çingiz Aytmatov adı ilə qovuşub. Ulu əcdadı Manasın vətəni – Talas vadisində doğulan, kiçik Şəkər kəndində, sonralar repressiyaya məruz qalan valideynlərinin övladı, Çingiz Aytmatov öz fitri istedadı və parlaq şəxsiyyəti sayəsində yer üzünün hər tərəfində çap olunan, oxunan, sevilən dünya şöhrətli yazıçı olmuşdur. Zəmanəmizin görkəmli qırğız yazıçısı Çingiz Aytmatovun yaradıcılığı dərin milli xüsusiyyətlərə malik olduğu kimi, həm də ümumbəşəri mahiyyət və məzmun ifadə edir. Onun dünya ədəbiyyatında böyük hadisə sayılan əsərləri realizmin tükənməz bədii və idraki gücünü nümayiş etdirir.

I aparıcı: Çingiz Aytmatovun əsərlərinə hansı tərəfdən yanaşsan, orada böyük bir məna, fikir və dərin hikmət görürsən. Bu əsərləri oxuyan şəxs gördüyü böyüklüyə, gözəlliyə, dərinliyə heyran qalır. Çingiz Aytmatov yazıçı kimi, həyatın işıqlı tərəflərini böyütməyi, eybəcərliyi gözəlliyin, alçaqlığı yüksəkliyin kölgəsi altında göstərməyi bacaran dahi şəxsiyyətdir.

II aparıcı: Dahi adamların həyatı və yaradıcılığı həmişə onların ölkələrinin və xalqlarının maraqları ilə bağlı olub. Yazıçı, mütəfəkkir Çingiz Aytmatovun işə yaradıcılıq və ictimai fəaliyyəti böyük yer məkanı, ümumbəşəri taleləri və maraqları, yer üzərində insan həyatının fəlsəfi problemlərini əhatə edir. Eyni zamanda, onun povest və romanları bizim sadə adamların

həyatı, onların könül sevgisi, müasir mürəkkəb dünyada həyat yollarının axtarışları barədə olan hekayələrdir.

I aparıcı: Bəşər həyatının təbiətə, cəmiyyətin inkişaf tarixi ilə sivilizasiyaların təşəkkülü və insanlar arasında münasibətlərlə ümumi əlaqəsi Çingiz Aytmatovun əsərlərində öz əksini tapır. Onun əsərlərində və ictimai nəşrlərində toxunulan, kütləvi informasiya vasitələrində işıqlandırılan məsələlər müxtəlif ölkələrin və cəmiyyətin müasir ideoloji həyatı üçün bu gün də xüsusi aktualıq kəsb edir. Çingiz Aytmatov zaman və insan haqqında elə tərzdə yazıb ki, onun təsirindən milyonlarla insan düşüncəsinin həmrəyliyi yaranıb. Yazıçının əsərlərində ümumdünya problemləri qırğız həyatından və qırğız təbiətindən keçib ümumiləşir. Buna görə də Aytmatov dünyada ən çox oxunan və sevilən yazıçılardan biridir və bəlkə də birincisidir.

II aparıcı: Yazıçını bəşəri problemlər düşündürsə də, yaratdığı obrazlar tarixi yaddaşın daşıyıcısı olub. O, dünyanın ədəbi prosesinə təsir göstərə bilən bir şəxsiyyət olub. Onun əsərləri Azərbaycan dilinə tərcümə edilərək dəfələrlə çap olunub. Azərbaycan və qırğız xalqları, Türk dünyası yaşadığı Çingiz Aytmatovun yaratdığı söz körpüsü dostluğumuzu, qardaşlığımızı qoruyub saxlayacaq. Onun əsərləri bizim ayrılmaz tərkib elementimiz və həyat amilimiz olub, qəlbimizi, xeyallarımızı gözəlliklərlə qidalandırır.

I aparıcı: Sovet imperiyasının sərt rejimi çərçivəsində bütövlükdə insan və ya konkret bir millət haqqında taleyüklü böyük ideyaları əks etdirmək Çingiz Aytmatovun qəhrəmanlığı idi. O dövrün sərt ideoloji tələblərinə baxmayaraq, Çingiz Aytmatov sadəcə əməli, işi ilə deyil, mənəvi aləmin bütün zənginlikləri, qəribəlikləri ilə yeni olan sadə insanı ciddi bir ədəbiyyat hadisəsi səviyyəsində təbii şəkildə təqdim etmək

vəzifəsini bacarıqla həyata keçirib. Onun düşüncələri Avropa meyilli əsərlərində siyasi və mənəvi əsarətin gərginliklərini, əzablarını, milli azadlığın çətin və əzablı yollarını böyük cəsarətlə ifadə etmək bacarığında öz əksini tapıb.

II aparıcı: Çingiz Aytmatov bir çox əsərini gördüklərini, yaşadıklarını ənənələrin süzgəcindən keçirərək xalqı ilə birlikdə yazıb. 60 ildən çox yazıçılıqla məşğul olan Çingiz Aytmatov yaşadığı dövrdə aktual sayılan mövzuları işləyib. Əsərlərini qırğız və rus dillərində qələmə alan Çingiz Aytmatov qırğızların adət-ənənələrini, müharibə illərində xalqın çəkdiyi çətinlikləri əks etdirib, eşq, dostluq kimi mövzulara toxunub. Romanları, hekayələri 150-dən çox dilə tərcümə edilən yazıçının əsərlərini "Yer üzündə yaşayan bütün insanlar haqqında ensiklopediya" adlandırırlar.

I aparıcı: Çingiz Aytmatov milli ruhlu bir yazıçı idi. O, yalnız öz ölkəsinin, öz xalqının deyil, bütün ölkələrin, bütün xalqların yazıçısı idi, bəşəri bir nasir idi. O, zəmanəmizin klassiki idi və qələmə aldığı əsərlərdə dünyəvi mövzulara toxunurdu, həyati hadisələri bütün gerçəkliyi ilə ədəbiyyata ustalıqla gətirirdi. Çingiz Aytmatovun əsərləri insanları düşündürür, onları sabaha inamla baxmağa səsleyir. Onun qəhrəmanları həyatın sınağından hünərlə, alnıaçıq çıxır.

II aparıcı: Çingiz Aytmatovun yaradıcılığı hələ gənclik illərində nəinki Mərkəzi Asiya Respublikaları oxucularının, həm də regiondan kənarında yerləşən türkdilli ölkələrin oxucularının diqqət mərkəzində olub. O, adi bir həyat hadisəsini qlobal səviyyəyə qaldırmağı, ona yüksək fikir zirvəsindən baxmağı bacaran bir fikir adamı olub. O, təsvir etdiyi hadisələrin özünü deyil, fəlsəfəsini, mahiyyətini görür və göstərirdi.

I aparıcı: Çingiz Aytmatov əsərlərində ən adi məsələ ümumdünya məsələsi kimi göstərilib. Buna görə də o, yalnız öz ölkəsində deyil, bütün dünyada maraqla qarşılıb. Əksər əsərlərini rus dilində yazmasına baxmayaraq, onun bütün obrazları təpədən-dırnağa qədər qırğızdır. Çünki onun əsərlərində ümumdünya problemləri qırğız həyatından və qırğız təbiətindən keçib ümumiləşir.

II aparıcı: Çingiz Aytmatov belə deyib: "Doğru nədir, nədir yalan? Doğru insanlara sevgidir, bu planetdə doğulanların hamısına xoşbəxtlik və azadlıq arzulamaqdır. Heç bir ideologiya və milli quruluş bunun qədər vacib ola bilməz. İnsanlar öldürəndə, öləndə yox, yalnız sevəndə əsl qəhrəman olur..." Bu da bir həqiqətdir ki, Çingiz Aytmatov müasir ədəbiyyat təfəkkürü yaradan böyük mütəfəkkirdir. O, öz əsərlərində bəşəri düşüncənin ideal balansını tapıb, insanlığa şərəflə xidmət edib, siyasi şəxsiyyətliyindən ziyadə ədəbi və mədəni şəxsiyyətini öndə tutub. Çingiz Aytmatov Qırğız türklərinin mədəniyyətini yenidən ortaya çıxaran dahi insandır.

I aparıcı: Bəşər həyatının təbiətlə, cəmiyyətin inkişaf tarixi ilə, sivilizasiyaların təşəkkülü və insanlar arasında münasibətlərlə ümumi əlaqəsi – Çingiz Aytmatovun əsərlərində bütün bu məsələlər öz əksini tapmışdır. Yazıcının bədii əsərlərində və ictimai nəşrlərində toxunulan, kütləvi informasiya vasitələrində işıqlandırılan məsələlər müxtəlif ölkələrin və cəmiyyətin müasir ideoloji həyatı üçün bu gün xüsusi aktualıq kəsb edir.

II aparıcı: Aytmatovun yaradıcılığı Qırğızıstanın dünya mədəniyyətinə bir töhfədir; ikincisi isə əgər dünya mədəniyyətinə tarixi ekranda işıq salsaq, onun əsərlərində elə mənaları kəşf etmək olar ki, bunlar yalnız indiki zamanda çox yaxın təsir altında görünməzlər. Onun gənclik illərində yazdığı

kiçik, sadədil povestlərində bədii sonsuzluq və fəlsəfi dərinlik vardır və onlar insan həyatının, mədəniyyətin, düşüncəsinin müasir problemləri kimi əbədi problemlərini də düşündürür. Çingiz Aytmatovun əsərləri son onilliklərdə bizim ayrılmaz tərkib elementimiz və həyat amilimiz olmuşdur: onlar ruhlarımızı düşüncələrimizlə, qəlblərimizi, xəyallarımızı gözəlliklə qidalandırır, bizdə daxili insanı dərinləşdirir.

I aparıcı: Zəmanəmizin görkəmli qırğız yazıçısı Çingiz Aytmatovun yaradıcılığı dərin milli xüsusiyyətlərə malik olduğu kimi, həm də ümumbəşəri mahiyyət və məzmun ifadə edir. Onun dünya ədəbiyyatında böyük hadisə sayılan əsərləri realizmin tükənməz bədii və idraki gücünü nümayiş etdirir. Çingiz Aytmatov üçün ədəbiyyatda yeganə mövzu “böyük mövzu” – insan mövzusu var. Onun bir çox əsərləri, o cümlədən “Cəmilə”, “Cəllad kötüyü”, “Əlvida Gülsarı” dünyanın əksər dillərinə tərcümə edilib, kitabları Asiya, Avropa, Şimali Amerika ölkələrində çap olunub və böyük müvəffəqiyyət əldə edib. Çingiz Aytmatov çoxlu milli və ədəbi mükafatların laureatıdır və bütün dünyanın qəbul etdiyi şəxsiyyətdir.

II aparıcı: Çingiz Aytmatov ona görə nəhəng sənətkardır ki, min illərin zəngin türk mədəniyyətini özündə məhz tarixi inkişaf məntiqi ilə ehtiva edir – onun təfəkküründə buddizmin də, iudaizmin də, xristianlığın da, İslamın da fəlsəfi-estetik anlayışları ardıcıl şəkildə türk mədəniyyətinin idrak prinsiplərinə tabe olur, həmin prinsiplər baxımından işlənir.

I aparıcı: Çingiz Aytmatovun yaradıcılığında bütün dinlər öz əksini tapır. Şamanlara və şaman ayinlərinə yazıçının “Çingiz xanın ağ buludu”, “Cəmilə”, “İlk müəllim”, “Dəniz kənarıyla qaçan Alabaş” və digər əsərlərdə çox rast gəlinir. “Çingiz xanın ağ buludu” əsərində Çingiz xan atı Xubanın üstündə yola çıxarkən, başının üstündə bir ağ bulud süzürdü. Çingiz xan hara

gedirdisə, bulud da o tərəfə axardı. Ulu Göyün nişanəsi olan buludun gələcəyini ona iki il öncə bir görücü demişdir.

II aparıcı: Çingiz Aytmatov bu əsərində Himalay görücülərini də, gəzərgi, kitabtökən müdrikləri də tez-tez xatırlayır. Çingiz xan ulu göylərin qarşısında acizliyini dərk edir. Bu qədər qəddarlığı müqabilində sanki Göy bütün bunları görmürdü, yeri gələndə isə kömək edirdi.

I aparıcı: Yazıçının əsərlərində təbiət təsvirlərinə də geniş yer verilir. Lakin bu sadəcə təsvir deyil. Çingiz Aytmatovun əsərlərində dəniz, çay, meşə, quşlar, heyvanlar sanki dil açıb danışirlər. “Dəniz kənarıyla qaçan Alabaş” povestində insan iradəsinə tabe olmayan dəniz, “İlk müəllim” də qovaqlar Aysellə İlyasın sevgisinə xeyir-dua verən durnalar, Tolqonaya keçmiş xatırladan torağay, Tonabayın sevimli atı Gülsarı və başqaları təbiətin bir parçasıdır.

II aparıcı: Təbiət Kultu şamanizmdən ayrı təsəvvür olunmamalıdır. Şamanın əsas işi təbiətdəki ruhlardır. Bu baxımdan heyvan obrazlarından daha güclü təsir bağışlayır və hafizələrdə qalırlar. Lakin Aytmatov heyvanları nə qədər sevsə də heç vaxt insanların heyvani xüsusiyyətlərə malik olmasına şərait yaratmır. Buna misal olaraq, “Cəllad kötüyü” romanında Ağ bürü bostonun kiçik oğlunu aparanda, Bostonun əlacı kəsilir, qurdu da uşağı da vurur. Çünki o bilir ki, qurdların apardığı uşaqlar insani keyfiyyətlərini itirərək heyvana çevrilirlər. Artıq manqurtlaşmış oğlunu geriyə aparmaq istəyən Nayman ananın ölümü bir tərəfdən kökünə xəyanət edən insanın təsvirirsə, digər tərəfdən də artıq heyvandan heç bir şeylə fərqlənməyən Manqurdun insanlar arasında yaşamaq haqqının olmamasıdır. Manqurd canlı meyid olduğu üçün onu öldürməyə ehtiyac yoxdur. Ancaq Manqurdu tayfadaşları arasına aparmaq istəyən Nayman ana arzusunu həyata keçirə bilmədən ölür, cəzalandırılır.

I aparıcı: Qırğız xalqının qüdrətli oğlu Çingiz Aytmatovun adı dünyanın ən böyük yazıçılarının adları ilə çəkilir. Mayası xalq ruhundan tutulmuş, xəmiri xalq müdrikliyi ilə yoğrulmuş Aytmatov yaradıcılığı qırğızların əsrlər boyu öz hafizəsində qoruyub saxladığı, “Manas” dastanıyla nəsillərə miras olaraq verdiyi vətənpərvərlik, döyüşkənlik, halallıq, sədaqətlik ənənələrinin yazılı ədəbiyyatda yeni tipli ifadəsi və bədii təzahürüdür.

II aparıcı: Əsl həyat qəhrəmanları kimi, böyük söz ustasının yaratdığı obrazlar həyatda öz yerlərini tapmağa çalışırlar. O, yazırdı: “Dövlər dəyişir, dünyanı bizim üçün əbədi, həmişəyaşar varlığa çevirir. Əlbəttə, söhbət insandan – bütün əsrlərdə insan olmaq eşqi ilə yanmaqdan gedir”. Bəli, həyat davam edir: yenə çaylar axır, quşlar uçur, insanlar yaşayır.

I aparıcı: Çingiz Aytmatovun ictimai fikirlərlə dolu olan zəngin və geniş yaradıcılığı bu gün də öz müasirlik ruhunu qoruyub saxlamaqdadır. Onun yaratdığı roman, hekayə, povestləri zaman və məkan sərhədlərini keçərək şöhrət qazanmışdır. Bədii əsərləri bütün xalqlar tərəfindən həmişə oxunaqlı olmuş və olacaq da.

Ədəbi-bədii gecəni “Dəniz kənarıyla qaçan Alabaş” əsərindən bir parçanı böyük yaş qrup oxucuları tərəfindən səhnələşdirməklə yekunlaşdırmaq olar. Səhnə dəniz təsviri olan şəkillərlə, qayıq, balıq torları ilə bəzədilir.

Aparıcı: Ha vaxtlarsa, çox qədim zamanlarda Alabaş təpəsinə yaxın olan sahil boyunda üç qardaş yaşayırdı. Böyük qardaş əldən-ayaqdan iti idi, hər şeyə vaxt tapırdı, səriştəliydi. O, maralçı qızı ilə evləndi, maral naxırlarının sahibi oldu, tundraya köçüb getdi, o gedən oldu. Kiçik qardaş ləpirçi və mahir atıcı idi. O da bir meşəçi qızı aldı, çıxıb getdi tayqaya. Ortancıl qardaş isə anadangəlmə çolaq idi. Yazığın bəxti gətirməmişdi, ona mahalda heç kim qız vermədi, qardaşlar da onu atıb getdilər və o mavi

dənizin sahilindəcə tək-tənha qaldı. Özünü balıq tutmaqla dolandırırdı.

Çolaq qardaş rolunu ifa edən oğlan səhnəyə çıxır.

Aparıcı: Bir gün uğursuz çolaq qardaş öz qayığında tilov ipini dənizə atdı. Birdən tilov qarğısının əlində titrədiyini gördü. Sevindi, iri balığı çıxarmağa başladı.

Çolaq qardaş: Hə, yaman balıq olacaq. Deyəsən, bu gün bəxtim gətirib. Vay! Bu ki, su pərisidir?! Gözlərimə inanmıram bu nə möcüzədir?

Balıq-qadın: Burax məni suya. Ora mənim evimdir, mən susuz yaşaya bilmərəm.

Çolaq qardaş: Qorxma! Mən səni susuz qoymaq istəmirəm, ancaq səni buraxmaq da istəmirəm. Məni tənha qoyub getmə.

Balıq-qadın: Mən səni tək qoyub getmək istəmirəm. Amma təəssüf ki, məni sualtı həyatım gözləyir.

Çolaq qardaş: Yaxşı. Mən səni buraxıram, amma yalvarıram qayıt, gözdən itmə. Biz sənənlə xoşbəxt həyat sürərik.

Aparıcı: Lakin Balıq-qadın ona hay vermədi, dənizin dərinliklərində gözdən itdi. Çolaq qardaş o gündən qəribsədi, elə hey sahil boyunca gəzdi, Balıq-qadını səslədi. Onun üçün mahnı da qoşmuşdu.

Çolaq qardaş: Dəniz qabaranda gəzdi, oxudu:

Ulu Balıq-qadın, harda üzürsən?

Dəniz çəkiləndə gəzdi, oxudu:

Ulu Balıq-qadın, harda üzürsən?

Aylı gecələrdə gəzdi, oxudu:

Dəniz - qəm yoldaşımdır,

Bu sular – göz yaşımdır.

Zülmət gecələrdə gəzdi, oxudu:

Torpaq – tənha başımdır!

Ulu Balıq-qadın, harda üzürsən?

Bir müddət keçir. Çolaq qardaş ləpədəyəndə gəzişərək, elə hey Balıq – qadını səsləyir. Birdən ətrafa boylanır..

Çolaq qardaş: Bu nə səsdir? Elə bil hardasa körpə ağlayır, görün bu səs hardan gəlir? İlahi, bu nə işdir? Suyun içinə körpəni kim atıb görəsən?

Körpə: Kimdir mənim atam? Hardadır mənim atam? Sənsən mənim atam! Məni öz yanına apar, mən sənin oğlunam!

Çolaq qardaş: Oğlum, mənim oğlum! Balıq-qadını bu qədər vaxt gözləməyə dəyərmisən. Sən mənə Balıq-qadından hədiyyəsən. Mənim balamsan. Çox sağ ol Balıq-qadın! Çox sağ ol!

Aparıcı: Bax belə əhvalat oldu. Çolaq qardaş oğlunu bağrına basıb, öpüb qucaqladı, onu öz yanına apardı. Aylar, illər keçdi. Oğlan tez böyüdü. İgid, mətin, ruzi gətirən oldu. Anadan bəxtəvər doğulmuşdu: tor atırdı – o qədər balıq düşürdü ki, yığıb yığışdırmaq olmurdu, ox atırdı – dəniz yırtıcılarını ovlayırdı. Atasına layiqli övlad olmuşdu. Şöhrəti meşələr keçdi, dağlar aşdı, uzaqlara yayıldı. İş elə gətirdi ki, meşəçi tayfasından olan bir qızı da ona hər cür hörmət – ehtiramla ərə verdilər. Uşaqlar doğulub-törədi və buradan da Balıq qadının nəslə artmağa başladı. O vaxtdan bütün bayramlarda Balıq – qadının mahnısı oxunur.

Sonda səhnəciyin bütün iştirakçıları səhnəyə çıxır və Balıq-qadına aid olan mahnını birgə ifa edirlər. İştirakçılar alqışlanır və səhnəni tərk edirlər.

Ədəbiyyat siyahısı

Seçilmiş əsərləri. - Bakı : Kitab klubu, 2014. - 532 s.

Seçilmiş əsərləri. - Bakı : Şərq-Qərb, 2009. - 760 s. - (Müasir Dünya Ədəbiyyatı).

Seçilmiş əsərləri : 2 cilddə. I cild. - Bakı : Öndər, 2004. - 504 s. - (Dünya Ədəbiyyatı).

Seçilmiş əsərləri : 2 cilddə. II cild. - Bakı : Öndər, 2004. - 384 s. - (Dünya Ədəbiyyatı).

Seçilmiş əsərləri. - Bakı : Çarşıoğlu, 2004. - 446 s.

Çingiz xanın ağ buludu. - Bakı : Kitab klubu MMC, 2017. – 155.

Dəniz kənarıyla qaçan Alabaş : povest. - Bakı : Altun Kitab, 2013. - 128 s. : il. - (Məktəblinin Kitabxanası. Dünya ədəbiyyatından seçmələr).

Seçmə hekayələr. - Bakı : Altun Kitab, 2014. - 208 s. - (Hekayə ustaları).

Kitablarda

Baydantal çayında.// Türk xalqları ədəbiyyatı antologiyası : 3 cilddə. - Bakı : Şərq-Qərb, 2013. – C.2. - S. 148-180. - (Dünya Ədəbiyyatı Antologiyaları).

Qızıl alma // XX əsr dünya ədəbiyyatı antologiyası : 3 cilddə. - Bakı : Şərq-Qərb, 2011. – C.3.- S. 51-68. – (Dünya Ədəbiyyatı Antologiyaları).

Oğulla görüş // Türk xalqları ədəbiyyatı antologiyası : 3 cilddə. - Bakı : Şərq-Qərb, 2013. – C. 2. - S. 181-196. - (Dünya Ədəbiyyatı Antologiyaları).

Elektron resurs

Seçilmiş əsərləri [Elektron resurs] / məsl. L. Məmmədova [et al.] ; Azərbaycan Respublikası Mədəniyyət və Turizm Nazirliyi. - Elektron mətn. - Bakı : İnnovativ Tədris Mənbələri (İTM) QSC, 2012. - 1 el. opt. disk (CD-ROM) : ağ-qara : il. ; 12 sm. - (Nizami layihəsi). - (qutuda).

Dövri mətbuatda

Əkinçinin nəğməsi // Kaspi. - 2017. - 23 sentyabr. - № 156. - S. 19.

Kassandra damğası : roman : XX əsrin cəfəngiyyatlarından // Ədəbiyyat qəzeti. - 2016. - 30 yanvar. - № 4. - S. 28. ; 13 fevral. - № 6. - S. 24-25. ; 20 fevral. - № 7. - S.29. ; 5 mart. - № 9. - S. 9. ; 16 aprel. - № 14. - S. 16-17.

Üz-üzə : povest // Ədəbiyyat qəzeti. - 2015. - 28 fevral. - № 12/13. - S. 12. ; 7 mart. - № 14/15. - S. 26-27. ; 14 mart. - № 16/17. - S. 9. ; 4 aprel. - № 18/19. - S. 12. ; 2 may. - № 25/26. - S. 14. ; 23 may. - № 32/33. - S. 26. ; 13 iyun. - № 38/40. - S. 27.

Haqqında

Akimova E. Çingiz Aytmatov - türk ruhunun qələbəsi. - Bakı : Nağıl evi, 2013. - 284 s. : rəngli foto.

Dövri mətbuatda

Abdullayev M. Çingiz Aytmatovla qısa müsahibə, yaxud bir şəklin tarixçəsi // Xalq qəzeti. - 2017. - 8 avqust. - № 170. - S. 7.

Aytmatov Ə. Çingiz Aytmatovun oğlu "Bakı mənim ilk eşqimdi..." dedi : [Çingiz Aytmatovun oğlu Əsgər Aytmatov ilə müsahibə / söhbətləşdi S. Hüseynoğlu] // Ədəbiyyat qəzeti. - 2015. - 9 may. - № 28/29. - S. 11.

Çingiz Aytmatov: Əsər günah yuyan etiraf kimi yazılmalıdır : Çingiz Əlioğlu ilə Çingiz Aytmatov barədə söhbət // Ədəbiyyat qəzeti. - 2017. - 16 dekabr. - № 48/49. - S. 6-7.

Əliyev E. Çingiz Aytmatovun "Manqurt" əsərinin təhlilində yeni texnologiyalardan istifadə // Azərbaycan dili və ədəbiyyat tədrisi. - 2017. - № 4. - S. 43-47.

Həsən M. İnsan, dəniz və tale : [Çingiz Aytmatovun "Dəniz kənarıyla qaçan Alqabaş" və Hemenqueyin "Qoca və dəniz" povestləri haqqında] // Ədəbiyyat qəzeti. - 2017. - 4 mart. - № 8. - S. 28-29.

Hüseynoğlu S. Çevrilmə : Çingiz Aytmatovun "Cəmilə" povesti ilə Mixail Şoloxovun "Anna" əsərinin təhlili // Ədəbiyyat qəzeti. - 2016. - 13 fevral. - № 6. - S. 21.

Kamal R. Yalqız atlının türküsü // Ədəbiyyat qəzeti. - 2016. - 13 avqust. - № 29/30. - S. 12-13.

Çingiz Aytmatov – ulu türk sözünün zirvəsi

(metodik vəsait)

Ünvan:AZ-1022 Bakı şəh.,S.Vurğun küç.88;

E-mail:info@clb.az

URL:www.clb.az

F.Köçərli adına Respublika

Uşaq Kitabxanasında

çap olunmuşdur.

Sifariş: 38

Çapa imzalanmışdır: 07.05.2018

Tirajı:100

Pulsuz